BTNG-RBHC, XV, 1984, 1-2, pp. 3-70.

DE MOBILISATIE VAN DE KATHOLIEKE ZUIL IN DE SCHOOLSTRIJD TIJDENS HET EERSTE JAAR VAN DE REGERING VAN ACKER (mei 1954-juli 1955)

door

Lize HAAGDORENS
Licentiaat in de Politieke Wetenschappen - V.U.B.
Licentiaat in de Sociologie - K.U.L.

INLEIDING

De schoolstrijd is reeds het onderwerp van talrijke studies geweest. De aandacht ging hierbij voornamelijk naar de principes en de belangen die op het spel stonden. Vergelijkingen met de eerste schoolstrijd van 1879-1884 drongen zich ook op. Verder werd ingegaan op de oplossing van de schoolkwestie door het schoolpact. Het verloop van de strijd zelf, werd minder onderzocht. Enkel de hoofdlijnen werden beschreven. In deze studie werd de mobilisatie van de katholieke zuil en de hieruit resulterende collectieve actie onderzocht (1).

We beperkten ons tot een analyse van het eerste jaar van de regering Van Acker. De verkiezingen van 11 april 1945 leidden tot de vorming van een socialistisch-liberale regering. Deze regering nam een

(1) Dit artikel is een samenvatting van de licentiaatsverhandeling : L. HAAGDORENS, *Het katholieke verzet in de schoolstrijd. Mobilizatie en kollektieve aktie van de katholieke zuil tegen de onderwijsmaatregelen van de regering Van Acker in de periode sept. 1954-juli 1955*, Brussel, V.U.B., akademiejaar 1982-1983, promotor : E. Witte.

aantal maatregelen die een bedreiging vormden voor het vrije onderwijs. Het meest omstreden was het wetsontwerp 217 over het middelbaar onderwijs van februari 1955. De eerste onderwijsmaatregelen dateerden reeds van mei 1954, maar de eigenlijke start van het katholieke verzet begon in september 1954. Vanaf dan kregen we een escalatie in het katholieke verzet en het land kwam in de grootste beroering tot het wetsontwerp op 21 juli 1955 gestemd werd. Onze studie richtte zich voornamelijk op de periode september 1954-juli 1955. Deze periode vormde een redelijk afgesloten geheel, nl. de periode van de grootscheepse mobilisatie en actie van de katholieke bevolking, bedoeld om de regering onder druk te zetten. Hierna nam het verzet een andere vorm aan en was meer gericht op de problemen van het praktische behoud van het vrije onderwijs.

In dit onderzoek ging de aandacht voornamelijk naar de houding en handelen van de katholieke groepen en naar het concrete verloop van de mobilisatie en collectieve actie, de respons van de bevolking op de richtlijnen van de katholieke leiders. Centraal stond de buitenparlementaire actie. Aan de parlementaire debatten werd reeds door andere auteurs voldoende aandacht besteed. We vermeldden enkel de belangrijkste gebeurtenissen in het parlement en de interventies die onmiddellijk in relatie stonden met de extra-parlementaire actie. Het betrof hier de 'katholieke' actie. We gingen slechts in op de houdingen en reacties van de linkerzijde (2), inzoverre deze mede het karakter van de strijd bepaalden.

We raadpleegden verschillende soorten van studiemateriaal. Vooreerst beschikten we over het onderzoek van andere auteurs over de schoolstrijd. Hiervan was de doctoraatsthesis van Dierickx (3) het meest recente en het belangrijkste voor onze studie. Verder raadpleegden we de tijdschriften van de christelijke organisaties die lid waren van het Nationaal Comité voor Vrijheid en Democratie, het actiecomité dat het katholieke verzet leidde en coördineerde. Deze tijdschriften werden doorgenomen voor de periode 1954-1955 (4).

(2) In die periode werd de label 'links' gebruikt om het antiklerikalisme aan te duiden.

(3) G. DIERICKX, *De ideologische faktor in de Belgische politieke besluitvorming*, (onuitgegeven dissertatie), Leuven, 1978.

(4) Niet al hun publicaties waren ter beschikking voor inzage, de voornaamste konden echter wel ingekeken worden. De tijdschriften die geraadpleegd werden, zijn de volgende : *Volksmacht*, *Gids op Maatschappelijk Gebied*, *Documentatie* (ACW); *Les Dossiers de l'Action Sociale Catholique* (MOC); ACV-*Berichten voor militanten*, *Algemeen Christelijk Vakverbond* (ACV); *Vrouwenbeweging*, *Dageraad*, *Helpende Handen*, *Houdt het roer recht* (KAV); *de Middenstand*, *Middenstandsgids*, *Bestuursblad NCMV* (NCMV); *La Voix de l'Union* (FNCM): *De Boer*, *Onze Gids* (Belgische Boerenbond); *Notre Guide* (L'Allian-

Ook archiefmateriaal werd geraadpleegd. In het KADOC te Leuven leverden verschillende fondsen interessante informatie (5). Het Nationaal Comité voor Vrijheid en Democratie gaf zelf ook enkele brochures uit. Ze bevatten meestal geen belangrijke informatie over de schoolstrijd zelf.
Tenslotte werden de twee belangrijkste nationale katholieke kranten, *De Standaard* en *La Libre Belgique*, doorgenomen van sept. 1954 tot en met juli 1955. Bij een eerste inzage van de katholieke kranten, constateerden we een enorme hoeveelheid aan materiaal die hierin weergegeven werd. We verkozen een grondige analyse van beide kranten boven een oppervlakkige van meerdere kranten. We inventariseerden de berichtgeving uit de kranten met een voorgedrukte lijst van topics (6). De krantenanalyse leverde vooreerst informatie over de belangrijkste feiten en de reacties van de verschillende groepen. Verder verkregen we, voornamelijk door de verwerking van de lijst van topics, een beeld van de dynamiek van de mobilisatie en collectieve actie. We deden tellingen van een aantal fenomenen als protestmoties, meetings, betogingen, actiecomité's en oudervereniging en. Het gaat hier om indicatieve gegevens. Een volledige inventaris van de buitenparlementaire actie opmaken was niet mogelijk : zelfs indien alle katholieke kranten op deze wijze geïnventariseerd zouden worden, zou de berichtgeving nog geen exacte afspiegeling zijn van het reële gebeuren. Niet alle groepen rapporteerden hun acties aan de kranten en voor de kranten gold een limiet voor het publiceren ervan. Een volledige inventarisatie was ook niet nodig. Onze bedoeling was

ce Agricole Belge); *De Christelijke Werkgever, Mededelingen van ACVW Kring Groot Antwerpen* (LACVW); *Le Bulletin Social des Industriels* (APIC); *Tijdschrift voor Politiek, De Stem van het Volk, Richtlijnen van de CVP aan de plaatselijke afdelingen, Gemeente-Provincie, Tijdschrift der Jongeren, Ter Inlichting* (CVP). De tijdschriften die de meest relevante informatie gaven, waren : *Documentatie, ACV-Berichten voor de militanten, Tijdschrift voor politiek* en *Richtlijnen van de CVP aan de plaatselijke afdelingen.* De vrouwentijdschriften waren in dit verband waardeloos.
(5) Deze fondsen zijn : Katholieke Actie, CVP-Antwerpen, papieren De Schryver, ACW-nationaal en KAV.
(6) Zeven topics werden gehanteerd bij de krantenanalyse. Een aantal ervan werden nog verder ingedeeld. De topics waren : 1. BRON, 2. SOORT ACTIE (onderverdeeld in : voorlichtingsvergadering of meeting / oprichting actiegroep + spec. welke / motie / mededeling / perscommuniqué / petitie / publicatie / delegatie / onderhandeling / congres / prikactie + spec. welke / betoging / staking / incidenten / geweld / sabotage van overheidshandelingen / andere), 3. INRICHTING (onderverdeeld in : CVD, nationaal of plaatselijk / deelgroepen van NCVD / clerus / studenten / pers / andere), 4. PARTICIPANTEN (onderverdeeld in : wie / aantal), 5. DOEL VAN ACTIE, 6. DATUM (onderverdeeld in : is vermeld / datum van bron), 7. PLAATS.

immers een idee te geven van de omvang van de mobilisatie-inspanningen en de collectieve actie, gecombineerd met een spreiding over de tijd. Op deze wijze konden we het procesmatig verloop van de mobilisatie en actie weergeven. Voor deze opzet was de analyse van twee nationale kranten voldoende. Het cijfermateriaal uit de kranten was zeker niet exact. De tellingen van voornoemde fenomenen werden weergegeven in indicatieve tabellen en grafieken. Deze geven zeker een onderschatting van de reële aantallen weer (7). Anderzijds zijn de door de kranten opgegeven aantallen participanten aan manifestaties waarschijnlijk een overschatting. Dergelijke foute berichtgeving is begrijpelijk aangezien om druk uit te oefenen, aantallen belangrijk zijn (8).

Tenslotte stellen we het hier gehanteerde analysemodel voor. Vanaf het einde van de jaren vijftig vinden we een snel aangroeiende hoeveelheid studiemateriaal i.v.m. het verschijnsel mobilisatie en collectieve actie. Een coherente visie is echter nog niet aanwezig. Het begrip mobilisering heeft zeker nog geen adequate plaats in een theoretisch kader gevonden. Samenvattende of zelfs maar samenhangende studies zijn op dit terrein zeldzaam. Enkel Tilly (9) is volgens ons de eerste auteur (met een politicologische benadering) die een grote inspanning heeft verricht om al het bestaande materiaal te verwerken en een analysemodel op te stellen. Van hieruit geeft de auteur theoretische en methodologische voorstellen voor verder onderzoek. Zijn model betrekt het meest volledig de componenten van collectieve actie in de analyse en is specifiek gericht op mobilisatiebewegingen. Vandaar de keuze om zijn model in dit onderzoek over de schoolstrijd toe te passen.

De analyse van collectieve actie heeft vijf componenten (10) :

1. de belangen
2. de organisatie
3. de mobilisatie

(7) Zo lag b.v. het aantal opgerichte oudervereniging die we telden ver onder het aantal dat volgens een verklaring van van Roey werd opgericht. Anderzijds bleek uit de maandelijkse tellingen van de kranteberichten dat de oudervereniging vooral in maart werden opgericht. Het is juist deze informatie die relevant is voor het begrijpen van de mobilisatie en de eruit resulterende actie.

(8) Zo bleek ook dat *La Libre Belgique* vaak lagere getallen opgaf dan *De Standaard*. We geven telkens beider informatie op. Maar zelfs bij overschatting geven de cijfers over het aantal participanten bij verschillende manifestaties op verschillende momenten, b.v. van 7.000 tot 40.000 en 250.000, een beeld over het variërend volume van collectieve actie. Of er nu 250.000 of 200.000 betogers in Brussel aanwezig waren, het bleef enorm veel en het was ongetwijfeld een belangrijke betoging.

(9) Ch. TILLY, *From Mobilization to Revolution*, Reading, 1978.

(10) Ch. TILLY, *op.cit.*, p. 8, 98-99.

4. de kansen
5. de collectieve actie.

De belangen zijn de winsten en verliezen resulterend uit de interactie van de groep met andere groepen.
De organisatie is de mate van gemeenschappelijke identiteit en eenmakende structuur bij de individuen in de populatie. (Als proces : een stijging in gemeenschappelijke identiteit en/of eenmakende structuur).
Mobilisatie is het proces waardoor de groep collectieve controle verkrijgt over de bronnen die noodzakelijk zijn voor collectieve actie. Die bronnen kunnen zijn : arbeidskracht, goederen, wapens, stemmen en andere zaken, inzoverre dat ze bruikbaar zijn in de actie om gedeelde belangen. De analyse van mobilisatie gaat over de manieren waarop de groep de bronnen verkrijgt en ze beschikbaar maakt voor de collectieve actie.
De component kansen heeft betrekking op de relatie tussen de belangen van de groep en de huidige staat van de wereld rond de groep. Deze component geeft ons de mogelijkheid om veranderingen op grote schaal, gedurende een lange tijdsperiode te volgen. De component bevat drie elementen : 'macht', 'repressie' en 'kans/bedreiging'.
Collectieve actie bestaat in het samen handelen van mensen tot het bekomen van gemeenschappelijke belangen. Collectieve actie resulteert uit veranderende combinaties van belangen, organisatie, mobilisatie en kansen.
Het model dat we in deze studie toepasten noemt Tilly het mobilisatiemodel. Het geeft de interne structuur van de actor weer. Schematisch ziet het model er als volgt uit :

MOBILISATIEMODEL

Het model handelt enkel over de capaciteit tot handelen, niet over de kansen. Deze laatste component vindt zijn plaats in het staatsmodel (polity model) waardoor de externe relaties met andere actoren in het model worden betrokken.

STAATSMODEL

Dit model werd niet gehanteerd in de studie over de schoolstrijd, aangezien we de component 'kansen' niet behandelden. Het was immers niet de bedoeling om deze studie te kaderen binnen een ruimer longitudinaal en comparatief onderzoek naar collectieve actie (11). We beperkten ons tot een weergave van het handelen van de katholieken binnen het bestek van ongeveer één jaar.

Vooreerst zullen we de componenten belangen en organisatie behandelen, vervolgens de componenten mobilisatie en collectieve actie en tenslotte trachten we de onderzoeksresultaten nader te interpreteren.

I. BELANGEN EN ORGANISATIEVORMEN

Vooreerst gaan we in op de onderwijsmaatregelen van de liberaal-socialistische regering, die door de katholieken als een aantasting van hun belangen werden aanzien. De achtergronden, de belangrijkste conflictpunten en de verschillende definiëringen van het onderwijsprobleem werden door andere auteurs reeds uitvoerig behandeld (12).

(11) Voor een verdere beschrijving van het 'polity model' verwijzen we naar Ch. TILLY, *op.cit.*, p. 98-142.
(12) zie o.a. : E. WITTE en J. CRAEYBECKX, *Politieke geschiedenis van België sinds 1830. Spanningen in een burgerlijke democratie*, Antwerpen, 1981. — E. WITTE en A. MEYNEN, "Het maatschappelijk-politieke leven in België 1945-1980", *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl. 15, Haarlem, 1982. — J. BILLIET, *Secularisering en verzuiling in het onderwijs, Deel I : conflictsituaties rond het onderwijs*, (onuitgegeven dissertatie, K.U.L.), 1975. — J. BILLIET, *Secularisering en verzuiling in het onderwijs*, Leuven, 1977. — J. MEYNAUD, J. LADRIERE en F. PERIN, *La décision politique en Belgique*, Parijs, 1965.

In 1954 vormden een reeks maatregelen van de regering een bedreiging voor het vrije onderwijs.

Op 19 mei werd op de begroting voor 1954 de 27 miljoen werkingstoelagen aan het erkend technisch onderwijs geschrapt. Deze werkingstoelagen werden toegekend krachtens de in voege zijnde wetgeving, als compensatie voor de toe te stane vermindering van het schoolgeld. De vermindering van het schoolgeld bleef echter verplicht.

Op 22 juni werd het wetsontwerp 95 tot afschaffing van de paritaire commissie ingediend. Door dit wetsontwerp werd de wet van 17 december 1952 houdende de oprichting van gemengde commissies en van een geschillen-commissie opgeheven en werden de wetten van 29 juli 1953 tot regeling van het technisch onderwijs gewijzigd. Het belangrijkste artikel was art. 1 waarbij dus de wet van 17 december houdende de gemengde commissies werd opgeheven. Voor het technisch onderwijs werd de Hoge Raad voor het technisch onderwijs afgeschaft. Deze Hoge Raad bestond uit vertegenwoordigers van de nijverheid, van de vakbonden en van de verschillende middens uit het vrij, gemeentelijk, provinciaal en staatsonderwijs. In plaats hiervan werd een gemengde Vervolmakingsraad voor zowel het technische als het normaalonderwijs opgericht, waarvan het advies echter niet meer verplichtend zou worden geraadpleegd. Op 24 juni werd het wetsontwerp 104 tot schorsing van de wet van 17 december 1952 op het vrij middelbaar onderwijs ingediend. Heel de wetgeving op het middelbaar onderwijs werd afgeschaft en dus ook de toelageregeling voor het vrij middelbaar onderwijs. Diezelfde dag werd, onder drukking van de regering, de Kamer met vervroegd verlof naar huis gestuurd. Het verlof van de Senaat begon enkele dagen later. Zo kon een interpellatie vermeden worden (13). De beide genoemde wetsontwerpen werden evenwel niet in het parlement behandeld maar zouden opgenomen worden in het wetsontwerp 217 van 1 februari 1955.

In juli kondigde minister Collard een vermindering aan van de toelagekredieten die in de begroting 1955 voor het vrije onderwijs waren voorzien. Deze subsidies moesten worden teruggebracht tot de som die door de voorlopige wet van 13 juli 1951 was bepaald (ongeveer 300 miljoen) (14).

Op 31 augustus werden 110 permanente interimarissen die door Harmel in het rijksonderwijs benoemd waren, ontslagen. De geno-

(13) "Feiten en documenten. Het schoolvraagstuk", *Tijdschrift voor Politiek*, 5, 1955, 2, pp. 216-217.
(14) R. HOUBEN en F. INGHAM, *Het schoolpact en zijn toepassing*, (CEPESS-Documenten), Brussel, 1962, p. 21.

men maatregel bevatte niets illegaals, aangezien de betrekking als permanente interimaris niet automatisch recht gaf op een benoeming, maar ze ging in tegen de gewoontelijke jurisprudentie in dit domein (15). Als enige reden tot afdanking zagen de katholieken, het feit dat deze leraars dragers waren van een wettelijk diploma uit een katholieke instelling. Zo betoogde Harmel in de Kamer op 17 november 1954 dat op 600 interimarissen in het rijksonderwijs er slechts 200 een diploma van het vrije onderwijs hadden. Daarvan werden er 100 getroffen en alle ontslagen kwamen op initiatief van het kabinet (16). Zo waren er 's anderendaags nog slechts 89 leraars afgedankt, want het bleek dat 21 van de interimarissen lid waren van socialistische organisaties (17).

Verder werden nog in september 200 boventallige onderwijzers afgedankt. Boventallig is de onderwijzer wiens klas niet meer het vereiste aantal leerlingen telt. Veel scholen van het gemeentelijk en het vrij lager onderwijs hadden niet meer het nodige aantal leerlingen om het aantal leerkrachten te behouden. Met minister Harmel was een akkoord gesloten waarin de afdanking van sommige boventallige leraars in het vrij en officieel onderwijs voorzien was op voet van gelijkheid. Collard hield zich niet aan dit akkoord : 125 onderwijzers uit het vrij lager onderwijs werden afgedankt, en 81 uit het officieel lager onderwijs werden in beschikbaarheid gesteld. Het verschil in behandeling was onrechtvaardig, betoogde Cool. De tweede zouden nog voor jaren hun wedde ontvangen, de eerste niet. Daarbij was men veel vlugger boventallig in het vrij dan in het officieel onderwijs (18).

Op 5 november legde minister Collard het ontwerp van begroting voor Openbaar Onderwijs neer : de toelagen voor het middelbaar onderwijs werden verminderd met 270 miljoen, voor het technisch onderwijs met 164 miljoen, voor het normaalonderwijs met 8 miljoen, in totaal een vermindering van 442 miljoen. Deze inkrimping van de kredieten betekende de vermindering met 20 à 30 miljoen van de wedden van het lekenpersoneel der vrije scholen (19). Daarbij wilde minister Buisseret 84 miljoen van de kredieten voor het vrij onder-

(15) J. LECLERCQ-PAULISSEN, "Essai d'interprétation du problème scolaire en Belgique", *Structures et régimes de l'enseignement dans divers pays*, Brussel, 1964, p. 154.
(16) G. DIERICKX, *op.cit.*, p. 239.
(17) *De Standaard*, 16.10.54, p. 8.
(18) Verklaring van A. COOL op de studiedag van het Brussels verbond der christelijke vakverenigingen op 19 september, in *De Volksmacht*, X, 1954, 39, p. 12.
(19) "Feiten en documenten. Het schoolvraagstuk", *op.cit.*, p. 218.

wijs in Congo — er bestond nog geen ander — gebruiken voor de oprichting van negen rijksscholen. De schoolstrijd zou aldus niet beperkt blijven tot het moederland, maar ook naar de Belgische kolonie overwaaien (20).

Op 23 november werd ook nog het wetsvoorstel nr. 244 van senator Missiaen in overweging genomen, dat ertoe strekte in het officiaal lager onderwijs alleen gediplomeerden van het officieel onderwijs te benoemen (21).

Verder werd in november beslist de wedde-toelagen aan de studiemeesters in de vrije normaalscholen volledig af te schaffen (22).

De belangrijkste regeringsmaatregel was de indiening van het wetsontwerp 217 (de latere 'wet Collard') bij de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 1 februari 1955. Daar de regering van plan was een afzonderlijk wetsontwerp in te dienen i.v.m. het lager onderwijs — wat niet gebeurde — had dit wetsontwerp enkel betrekking op het onderwijs van het tweede niveau, d.i. middelbaar, secundair technisch en normaal onderwijs.

In de memorie van toelichting benadrukte de regering drie algemene principes :

1. Het absoluut recht van de Staat om zelf scholen van alle niveaus op te richten. Deze scholen zouden openstaan voor alle kinderen en elke geloofsbelijdenis of overtuiging zou erin geëerbiedigd worden. Er werd gesteld dat het aantal van deze scholen nog beneden de vraag bleef.

2. De verhouding tussen het onderwijs van de openbare besturen en het privé-initiatief regelen. Het privé-initatief was vrij in het oprichten van scholen doch principieel vielen de kosten ten laste van de inrichters hoewel de Staat feitelijk 'redelijke' toelagen wou verlenen, o.a. in de vorm van wedde-toelagen mits controle en rechtstreekse uitbetaling om het personeel tegen willekeur te beveiligen.

3. Het recht op het inrichten van een school betekende niet het recht op subsidies, de Staat zou dus niet onbeperkt alle nieuwe vrije scholen subsidiëren.

We beperken de inhoudsweergave van het wetsontwerp 217 tot de voornaamste conflictpunten. Hoofdstuk I over het Rijksonderwijs bevestigde het absoluut recht van de Staat inzake de organisatie van het onderwijs. In hoofdstuk II over het onderwijs der onderge-

(20) T. LUYCKX, *Politieke geschiedenis van België van 1789 tot heden*, Amsterdam/Brussel, 1973, p. 449.
(21) G. DIERICKX, *op.cit.*, p. 335.
(22) *Ter Inlichting*, 1956, 5, p. 6.

schikte besturen werden Staatssubsidies afhankelijk gemaakt van het verplicht stellen van de keuze tussen godsdienst en niet-confessionele zedenleer. De hoofdstukken III en IV regelden het vrij onderwijs. Ook mochten provincies en gemeenten geen bijkomende subsidies verlenen aan het vrij onderwijs. De subsidiëring zou afhankelijk zijn van het bewijs van noodzakelijkheid van een vrije school op diverse gronden. Verder werden voorwaarden gesteld inzake rechtspersoonlijkheid en beheer, de taalwetgeving, de aard der gebouwen, het aantal leerlingen, de uitreiking der diploma's, de homologatie der getuigschriften, het peil der studies, de bekwaamheidsbewijzen van het personeel en het aantal lesuren. De wedden zouden rechtstreeks uitbetaald worden en voor het religieus personeel zou dit tegen 50% gebeuren. Naast een aantal maatregelen voor rationalisering van het normaal en technisch onderwijs in hoofdstuk IX, was er in hoofdstuk X sprake van een 'Raad van Geschillen' voor de regeling der geschillen tussen het onderwijzend personeel van het vrij onderwijs en de inrichtende overheid (23).

De oppositie argumenteerde dat de Staat de neutraliteit liet varen en stelling koos ten gunste van het officieel en neutraal onderwijs en het vrij onderwijs discrimineerde. De onvoorwaardelijke bevoegdheid van de Staat om onderwijsinrichtingen van elke graad op te richten, de bevoegdheid van de Staat om het normaal en het technisch onderwijs te rationaliseren, het stelsel van weddetoelagen, de uitsluiting van elke werkingstoelage en de afschaffing voor het technisch onderwijs van een wettelijke basis voor de uitrustingstoelagen, de discriminaties t.o.v. het geestelijk personeel en tenslotte de beperking van het recht der provincies en gemeenten om toelagen te verlenen aan het gesusidieerd privaat onderwijs werd door de CVP bekritiseerd (24).

Het organisatieniveau van de katholieke bevolking is een tweede factor die de mobilisatie beïnvloedt.

Het katholieke volksdeel in België heeft een zeer goede organisationele infrastructuur, nl. de katholieke zuil. Een goede beschrijving van de katholieke zuil werd gegeven door Van Den Brande (25),

(23) J. BILLIET, *Secularisering en verzuiling in het onderwijs, Deel I : conflictsituaties rond het onderwijs*, *op.cit.*, p. 106-107.
(24) Voor een gedetailleerd overzicht van de kritieken en amendementen aangebracht door de CVP in de Kamer, kunnen we verwijzen naar het werk van R. HOUBEN en F. INGHAM, *op.cit.*, p. 30-35.
(25) A. VAN DEN BRANDE, "Mogelijkheden van een sociologie der Belgische conflicten na de Tweede Wereldoorlog", *Sociologische Gids*, X, 1963, 1, pp. 2-29.

vandaar dat we er niet verder op ingaan. De politoloog Holvoet beschreef de band tussen mobilisatie en verzuiling via vier elementen die het mobiliseren voor organisaties aanzienlijk vergemakkelijken. Deze vier elementen zijn : de organisationele structuur, de beschikking over de communicatiekanalen, de betekenis van leiderschap en de financiële mogelijkheden. Wanneer we naar de maatschappelijke realiteit zien dan blijkt dat deze elementen vaak in een en dezelfde organisatie aanwezig zijn. De verschillende elementen die mobilisatiebevorderend werken worden vaak samen aangetroffen waardoor ze elkaar kunnen versterken. Dit is zeker het geval voor de zuilen. Holvoet vermeldt hierover : "Een zuil is het organisationeel patroon bij uitstek waar de binding aan de rol optimaal tot uiting komt, niet alleen in zijn instrumentele vorm, maar ook in zijn sentimentele, omdat het leven van het individu behorende tot een zuil van de wieg tot het graf geregeld wordt door de organisaties van de zuil. Hierdoor krijgt zijn persoonlijke identiteit bijna volledig gestalte door zijn bindingen met dit organisatiepatroon. Wordt een zuil in haar totaliteit gemobiliseerd (b.v. de schoolstrijd van 1954-1958) dan kan maximaal gebruik gemaakt worden van het feit dat nagenoeg alle organisaties die het individuele leven gestalte geven in dezelfde richting werken, nl. naar de mobilisatie toe (26).

De mobilisatie voor de schoolkwestie gebeurde voornamelijk door een specifiek daarvoor opgerichte actiegroep : 'het Comité voor Vrijheid en Democratie'. Deze actiegroep bracht de belangrijkste organisaties van de katholieke zuil samen en coördineerde de actie. Belangrijk is ook dat de katholieke zuil in deze periode versterkt werd met een nieuwe organisatie : de oudervereniging. De oudervereningingen waren immers, naast hun pedagogische doeleinden, in eerste instantie als mobiliserende factor bedoeld.

Het initiatief tot het oprichten van een speciaal actiecomité werd reeds genomen in augustus 1954. Op 5 augustus belegde het Nationaal Comité voor het Vrij Onderwijs een vergadering met de vertegenwoordigers van de volgende organisaties : de Federatie der Katholieke Vrouwen, het Algemeen Christelijk Werkersverbond (ACW), de Belgische Boerenbond, het Nationaal Christelijk Middenstandsverbond (NCMV) en het Algemeen Christelijk Vakverbond (ACV). De vergadering had tot doel de houding te onderzoeken die de katholieken moesten aannemen ten opzichte van de schoolpolitiek van de

(26) L. HOLVOET, "De betoging als produkt van een mobilisatieproces", *Res Publica*, XX, 1978, 4, pp. 619-631.

regering. Men stelde dat de katholieken daartegen moesten reageren als een homogene groep en dat er een zekere coördinatie moest bestaan tussen de verschillende initiatieven. Men moest ertoe komen tussen de verschillende katholieke organisaties een instantie te creëren waar men overleg kon plegen en waardoor een gemeenschappelijk actieplan kon opgesteld worden. Op deze vergadering werd, op voorstel van du Bus de Warnaffe, beslist een werkgroep op te richten, genaamd 'Comité voor Vrijheid en Democratie' (27).

Op 23 september 1954 werd het Nationaal Comité voor Vrijheid en Democratie (28) opgericht (29). Tot het NCVD traden de volgende organisaties toe : CVP, ACW, MOC, ACV, Belgische Boerenbond, Alliance Agricole Belge, Federatie van Katholieke Werkgevers (FEKAWE), Nationaal Christelijk Middenstandsverbond (NCMV), Fédération Nationale des Classes Moyennes (FNCM), Nationaal Comité voor het Vrij Onderwijs, Algemene Raad der Katholieke Vrouwen, Conférence des Femmes Catholiques Belges (30), voorlopig comité van de Nationale Confederatie der oudervereningingen (31).

De voorzitter van het NCVD was Lefèvre. Oorspronkelijk werd gesteld dat "het Nationaal Comité geen voorzitter heeft willen aanduiden om niet de indruk te wekken dat een bepaalde organisatie een overwegende rol zou spelen. Het voorzitterschap wordt om de beurt waargenomen. Indien het Uitvoerend Comité wordt voorgezeten door de nationale sekretaris van de CVP dan is dit louter toeval" (32). Toch heeft men deze statutaire maatregel niet gevolgd : Lefèvre werd en bleef de voorzitter, wat wel wijst op het politieke karakter van het comité. Dierikx vermeldt over het NCVD : "... een soort christelijke gemeenschappelijke actie, die geroepen was om de strijd tegen de onderwijspolitiek van de regering te voeren. In principe stond deze organisatie los van de CVP-leiding, in feite was zij een versterkte versie van de agendacommissie die elke week in het CVP-hoofdkwartier

(27) E. VERCAEREN, *Het Comité voor Vrijheid en Democratie. Een studie over het katholiek verzet t.o.v. de onderwijsmaatregelen van de regering Van Acker (1954-1958)*, (Licentiaatsthesis Sociale Wetenschappen, K.U.L.), 1968, p. 64, 66.
(28) Het Nationaal Comité voor Vrijheid en Democratie wordt voortaan vermeld onder de afkorting NCVD.
(29) KADOC-LEUVEN, Fonds *papieren De Schryver*, nr. 124, "Nota over de organisatie van het Nationaal Comité voor Vrijheid en Democratie", p. 1-2.
(30) De vrouwenorganisaties sloten zich aan in februari 1955.
(31) Het voorlopig comité sloot zich aan in april 1955.
(32) KADOC-Leuven, Fonds *papieren De Schryver*, nr. 124, "Nota over de organisatie van het Nationaal Comité voor Vrijheid en Democratie", p. 3.

placht te vergaderen..." (33).

Als de belangrijkste onmiddellijke doelstelling werd door het NCVD het oprichten van arrondissementele comités gesteld. Door de sociale organisaties werd erop aangedrongen dat de oprichting van de comités door de CVP-besturen zou georganiseerd worden. Het doel van deze arrondissementele comités was het inrichten van protestmeetings in alle voorname steden van het land, vlugschriften verspreiden, informatie-avonden organiseren, kortom de hele campagne op regionaal vlak te voeren. Ook zouden zij instaan voor de oprichting van plaatselijke comités die zouden zorgen voor een efficiënte uitvoering van de getroffen maatregelen.

Reeds op korte tijd werden resultaten geboekt : in oktober 1954 bestonden er reeds 21 arrondissementele comités op de 30 arrondissementen (34). Hierna verliep het ritme waarin de comités opgericht werden trager. Pas half maart 1955 hadden alle Belgische arrondissementen een comité (35).

Het was ook in maart dat de meeste kantonale en lokale comités werden opgericht. In de door ons onderzochte periode was de maand maart dé maand van de grootste mobilisatie. Dit zal later verduidelijkt worden als we het procesmatige verloop van de mobilisatie en actie in kaart brengen. Hier kunnen we reeds op basis van de krantenanalyse met de indicatieve grafiek 1 de dynamiek in het stichting van de comités aangeven (36) :

(33) G. DIERICKX, *loc.cit.*, pp. 240-241.

(34) KADOC-Leuven, Fonds *ACW-nationaal*, nr. 342, "Vergadering van de afgevaardigden der arrondissementele Comités voor Vrijheid en Democratie, op zaterdag 16 okt. 1954 in de Kajotterscentrale". p. 3-4 en in *De Middenstand*, 35, 1954, 23 okt., p. 5.

(35) *De Standaard*, 16.3.54, p. 7; *La Libre Belgique*, 18.3.54, p. 6.

(36) Aangezien er geen lijsten gevonden werden van de toenmalige kantonale en lokale comités, zijn we verplicht voor de telling ervan ons te baseren op de berichtgeving vanwege de kranten.

GRAFIEK 1 :

AANTAL OPGERICHTE COMITES VOOR VRIJHEID EN DEMOCRATIE PER MAAND IN DE PERIODE SEPT. 1954-JULI 1955 (indicatief)

Tijdens het eerste jaar van de schoolstrijd werden ook de oudervereniging in een snel tempo opgericht.

In 1954 waren de oudervereniging praktisch onbestaande. In november 1954 bestonden er op een totaal van 499 inrichtingen van het katholiek middelbaar onderwijs slechts 27 oudervereniging (37).

Het episcopaat benadrukte echter voortdurend het belang van de oudervereniging, zowel vanuit pedagogische als vanuit strijdoverwegingen. Via de oudervereniging konden personen die eventueel niet geëngageerd waren in andere christelijke organisaties, toch bereikt en gemobiliseerd worden. De ouders werden, via de oudervereniging en de voorlichtingsavonden ingericht door de scholen, betrokken in de schoolstrijd en dit als direct belanghebbenden (vrije keuze, de schoolgelden). Het is zeker niet toevallig dat in de cruciale maanden in de eerste helft van 1955 de oudervereniging als paddestoelen uit de grond rezen. In maart 1955 kregen we een regelrechte boom in het oprichten van oudervereniging. De analoge grafiek 2 op basis van de krantenanalyse zoals bij de Comités voor Vrijheid en Democratie toont dit aan :

(37) KADOC-Leuven, Fonds *Katholieke Actie G. Vanhecke*, "N.V.K.M.O. aan de directies van Katholiek Middelbaar Onderwijs", 9 nov. 1954, Bijlage II, p. 4.

GRAFIEK 2 :

AANTAL OPGERICHTE OUDERVERENIGINGEN PER MAAND IN DE PERIODE SEPT. 1954-JULI 1955 (indicatief)

Op 21 april 1955 nam de eerste samenkomst plaats van het voorlopige comité van de Nationale Confederatie der Oudervereningingen, bestaande uit afgevaardigden van de negen provincies. Op deze vergadering werd de doelstelling als volgt omschreven : "De oudervereningingen hebben als fundamenteel doel : de opvoeding van de kinderen in christelijke geest te bevorderen. Deze taak heeft drie aspecten :

1. De samenwerking van ouders en leraars om tussen gezin en school een onmisbare harmonie te scheppen.
2. Het tot stand brengen van een gemeenschap van ouders, die zich in de sfeer van de inrichting toeleggen op onderlinge hulpverlening en werking tot groei van de school.
3. Het ontstaan van de sterke macht voor de verdediging en de bloei van de katholieke scholen."

De Nationale Confederatie der Oudervereningingen zou samenwerken met het Nationaal Comité voor Vrijheid en Democratie (38).

In mei 1955 deed van Roey nog een oproep tot oprichting van een Nationale Federatie van oudersbonden. Hij verklaarde ook dat reeds meer dan 500 oudersbonden zich bereid verklaarden om zich bij deze nationale federatie aan te sluiten (39).

De Nationale Confederatie kreeg op 16 maart 1956 het bestaan van een vereniging zonder winstoogmerk en zou in 1958 via 37 gewestelijke federaties in totaal 1.358 oudervereningingen groeperen (40).

II. MOBILISATIE EN COLLECTIEVE ACTIE

We geven hier de componenten 'mobilisatie' en 'collectieve actie' samen weer, gezien hun directe betrokkenheid op elkaar : de mate van de mobilisatie-inspanningen beïnvloedt onmiddellijk het volume van de collectieve actie.

We onderscheiden hierin drie fasen.

Fase I : van mei 1954 tot 1 februari 1955 : de eerste onderwijsmaatregelen en katholieke reacties.

Fase II : van 1 februari 1955 tot juli 1955 : grootscheepse mobilisatie en collectieve actie.

Deze periode kunnen we nog onderverdelen in twee sub-fasen :

(38) O. DEWILDE, "De oudervereningingen", *Katholiek Onderwijs*, I, 1958, 4-5, p. 24 en *La Libre Belgique*, 23.4.54, p. 1.
(39) *De Standaard*, 26.5.54, p. 8.
(40) O. DEWILDE, *op.cit.*, p. 24-25.

a. van 1 februari 1955 (de indiening van het wetsontwerp 217) tot 15 april 1955,
b. van 16 april (nationale kaderdag) tot juli 1955 (de stemming van het wetsontwerp 217).

Deze sub-fasen werden telkens definitief ingezet met een nationale kaderdag voor de katholieke militanten, waarop de ordewoorden meegedeeld werden. De onderverdeling van het katholieke verzet in twee fasen werd door het NCVD zelf gehanteerd. Wij houden ons aan deze onderverdeling aangezien beide fasen een eigen karakter bezitten, nl. in de eerste sub-fase domineerden de mobilisatie-inspanningen, terwijl in de tweede sub-fase een groot deel van de bevolking reeds gemobiliseerd was en gemakkelijk overging tot collectieve actie.

Fase III : van augustus 1955 tot 1 juni 1958 : de actie 'School en Gezin' en voorbereiding van de verkiezingen van 1958.

Slechts de twee eerste fasen werden door ons grondig onderzocht.

A. Fase I : Waarschuwingen, eerste actie en onderhandelingen

In deze fase (van mei 1954 tot eind januari 1955) werden de eerste onderwijsmaatregelen door de regering uitgevaardigd. De katholieke wereld geraakte gealarmeerd en verwittigde de regering dat ze op het verzet van de katholieke bevolking kon rekenen. In deze periode bleef het niet bij verbale reacties, ook de eerste grote acties werden gevoerd. Toch hoopten de katholieke groepen nog op een gunstige regeling via onderhandelingen. Wanneer deze echter niets fundamenteels opleverden en de eerste informatie over het wetsontwerp 217 bekend geraakte, werden de onderhandelingen stopgezet en brak een nieuwe fase in het katholieke verzet aan.

In deze periode was vooral het ACV actief, zowel met het voeren van actie, als bij de onderhandelingen met de regering. In de onderhandelingen participeerden ook de CVP en het episcopaat. Ze namen eerder een afwachtende houding aan en bleven hopen op een vergelijk met de regering. In de tweede fase zou hun aandeel in de schoolstrijd belangrijker worden, terwijl het ACV dan meer op de achtergrond trad. Het NCVD speelde in deze fase nog geen echte rol. Wel namen plaatselijke Comités voor Vrijheid en Democratie initiatieven op lokaal plan.

De onderwijsmaatregelen van mei, juni en juli leidden tot enkele initiatieven vanwege de katholieken.

De eerste reacties kwamen vanwege het episcopaat (41). Het belangrijkst was een protestschrijven van de Belgische bisschoppen aan Van Acker en Collard. Hierin werd o.a. geschreven : "Wij richten een dringende oproep tot de regering opdat zij de strijd niet zou aanbinden tegen het vrij onderwijs, een strijd die noodlottig zou zijn en het land fataal in een verdeeldheid zou storten die veel dieper zou ingrijpen dan partijdige twisten..." (42). In het antwoord van Van Acker en Collard aan de bisschoppen verklaarden zij de schooloorlog niet te willen ontketenen en dat ze bereid waren tot besprekingen met de geestelijke overheid (43).

Het bestuur van het ACV besloot in zijn bijeenkomst van 27 juli om de vier centrales die de katholieke leerkrachten organiseren (44) bijeen te roepen op 2 augustus en met hen overleg te plegen. Op deze vergadering werden de beginselstandpunten vastgelegd en een gecoördineerde actie onder de leiding van het ACV in het vooruitzicht gesteld (45).

Het ontslag van 110 interimarissen op 31 augustus was de directe aanleiding tot het ontbranden van de schoolstrijd. Deze maatregel werd door de liberalen zelf beschouwd als een "erreur de tactique" (46).

In talrijke reacties wezen de meeste groepen op de ongrondwettelijkheid van de getroffen maatregel (in strijd met art. 6) en op de morele rechten gevestigd op een lange administratieve traditie. In uitvoering van een richtlijn van het NCVD richtten ook talrijke lokale

(41) - Kardinaal van Roey, 27 juni : P. JOYE en R. LEWIN, *Voor 's werkmans recht. Kerk en arbeidersbeweging in België*, Leuven, 1980, p. 327.
- Kardinaal van Roey, juli : "Het schoolprobleem in België en in Belgisch Congo", *Documentatie*, X, 1954, 4, p. 79.
- Mgr. De Smedt, 21 juli : "Het schoolprobleem in België en in Belgisch Congo", *op.cit.*, p. 80-83.
(42) "De schoolkwestie in België. De reacties van het Belgisch episcopaat", *Documentatie*, X, 1955, 16-17-18, p. 348-350.
(43) *La Libre Belgique*, 24.3.54, p. 7. Deze briefwisseling werd gelijktijdig openbaar gemaakt met de verklaring van de Belgische bisschoppen van 9 februari.
(44) Dit zijn :
- het Christelijk Onderwijzersverbond (COV)
- de Christelijke Unie van Leraars bij het Rijksonderwijs (CURO)
- de Christelijke Centrale van het Technisch Onderwijs (CCTO)
- de Christelijke Centrale van Lekenleraars bij het Vrij Middelbaar en Normaal Onderwijs (CCVMO).
(45) *Algemeen Christelijk Vakverbond*, XXII, 1954, 9, p. 474-475.
(46) J. LECLERCQ-PAULISSEN, *op.cit.*, p. 154.

afdelingen van christelijke organisaties een protesttelegram aan eerste minister Van Acker (47).

Een afgevaardigde van het ACV en van de CURO knoopten onmiddellijk onderhandelingen aan met Collard (2 september) (48). Als gevolg van de contacten tussen de afgevaardigden van het ACV en minister Collard, bleef de regering weigeren de gewraakte maatregel in te trekken maar verklaarde op 8 september zich bereid de gevallen individueel te onderzoeken (49). De onderhandelingen leidden snel tot een succes van het ACV. Op 19 september verklaarde Cool dat van de 74 leraars, die de verdediging van hun belangen aan het ACV hadden toevertrouwd, er reeds een vijftigtal in hun functie hersteld waren (50). (In januari 1955 zouden nog slechts 27 gevallen onopgelost blijven (51).).

Het ontslag van de interimarissen leidde ook tot een interpellatie van Harmel en De Schryver op 27 november. Hierbij werd vooral aangevoerd dat de maatregel ongrondwettelijk was, nl. in strijd met art. 6 van de grondwet. De rijksschool had een officieel onzijdig karakter en haar leraarsambten waren, krachtens de grondwet, toegankelijk voor alle wettelijk gediplomeerden. De massale afdanking waartoe de minister besloten had, was geschied op grond van een discriminatie : de leraars werden geweerd omwille van hun vermoedelijk godsdienstige overtuiging, verbonden aan de herkomst van het diploma. Zulke discriminatie was volstrekt ongrondwettelijk (52).

De eis van de intrekking van de maatregel had op dat moment een deel van haar belang verloren, aangezien reeds een groot deel van de gevallen herzien waren. Maar door deze interpellatie, samen met de druk van het ACV, deed de regering een eerste toegeving door het wetsvoorstel Missiaen, dat erop gericht was enkel gediplomeerden uit het officieel onderwijs in het officieel lager onderwijs te benoemen, in te trekken (53).

Het begrotingsontwerp voor Openbaar Onderwijs, neergelegd op 5 november, ontlokte felle protesten. De eerste acties werden gevoerd door het ACV en ook door de CVP-parlementairen.

(47) "Actieprogramma", *Richtlijnen van de CVP aan de plaatselijke afdelingen*, 1954, 9, p. 8. Een beeld van de omvang van deze aktie wordt weergegeven in grafiek 4.
(48) *Algemeen Christelijk Vakverbond*, XXII, 1954, 9, p. 475.
(49) "Feiten en documenten. Het schoolvraagstuk", p. 217.
(50) "De regering Van Acker op het banksken", *De Volksmacht*, 1954, 39, p. 12.
(51) *ACV-Berichten*, 1955, 3, p. 5.
(52) *De Standaard*, 18 nov., p. 1-2, 5.
(53) R. HOUBEN en F. INGHAM, *op.cit.*, p. 21.

Op de 'dag van het Onderwijs', op 14 november, ingericht door de vier onderwijscentrales van het ACV, werd een actieplan bekend gemaakt. Als ordewoorden werden meegedeeld : staking van het schoolsparen en conferentiestakingen voor het onderwijzend personeel. Verder werd woensdag 24 november tot nationale protestdag uitgeroepen. Protestvergaderingen en betogingen zouden in de negen provincies georganiseerd worden. Op die dag zou geen les gegeven worden (54).

De actiedag van 24 november werd een groot succes. Het ACV meldde dat de nationale protestdag door het christelijk gesyndikeerd onderwijspersoneel algemeen gevolgd werd. Op vele plaatsen hadden de ouders der schoolgaande jeugd en zeer talrijke sympathisanten zich bij de protestbeweging aangesloten. Het vrij lager, technisch, normaal en middelbaar onderwijs lag volledig stil over het hele land. In zeer veel gemeenten bleven ook de gemeentescholen gesloten. In andere kwam alleen een gedeelte der scholieren en een gedeelte der leerkrachten op. Ook de studenten aan de Hogeschool van Leuven namen deel aan de nationale protestdag en liepen geen cursus. Volgens een eerste, voorlopige raming zouden meer dan dertigduizend leerkrachten het werk stilgelegd hebben. In sommige rijksmiddelbare scholen bleef soms meer dan de helft van de leerlingen afwezig.

De protestdag bestond niet alleen in een onderwijsstaking, maar ging ook gepaard met protestbetogingen in de hoofdplaatsen der negen provinciën. Aan de manifestaties namen volgens het ACV al de stakende leerkrachten en vele sympathisanten deel, in Gent ongeveer 10.000, in Antwerpen 6.000, in Leuven 18.000, in Brugge 4.500, in Hasselt 5.000, in Bergen 3.500, in Namen 1.500, in Libramont 800, in Luik 2.000 (55).

Tenslotte werden op de protestmanifestaties ook de ordewoorden voorgelezen. De ordewoorden tot staking van het schoolsparen en de conferentiestakingen werden behouden. Verder werd lezing gegeven van de dagorde die op 23 november door het bestuur van het ACV werd goedgekeurd en die de richtlijnen bevatte voor de tweede fase van het actieplan van het ACV. Deze dagorde handelde over de sociale tekortkomingen van de regering Van Acker. De dagorde bevatte twaalf concrete aanklachten en eisen. Het twaalfde punt handelde over de onderwijsproblemen. Hierin werden vooreerst de beginselstandpunten van 2 augustus herhaald. Samengevat : een gelijkberechtiging van de drie onafscheidelijke elementen : ouders, school, leraar. De ouders hebben in gelijkwaardige voorwaarden recht op de

(54) *De Standaard*, 15.11.54, p. 1.
(55) *Algemeen Christelijk Vakverbond*, XXII, 1954, 11-12, p. 630.

school van hun keuze; de school moet beschikken over de nodige bestaansmiddelen; in het bestaan van de school ligt het bestaansrecht van de leraar (56). Aan het einde van die dagorde verklaarde het bestuur van het ACV : "Indien er tegen 31 december 1954 geen oplossing is, zal de christelijke vakvereniging op 13 januari 1955 een mars op Brussel inrichten. Voor de organisatie hiervan worden de nodige onderrichtingen onverwijld verstrekt". (57)

Op parlementair vlak weigerden de CVP-mandatarissen nog verder deel te nemen aan de grondwetsherziening, die zich toen opdrong ten gevolge van de toetreding van België tot de internationale organisaties. Hierdoor kon de vereiste tweederden meerderheid in het parlement niet meer verkregen worden en werd de grondwetsherziening naar de achtergrond verdrongen. Als reden werd opgegeven dat de CVP niet kon meewerken aan de grondwetsherziening zolang de regering geen klaarheid verschafte aangaande art. 6 van de grondwet en de grondwet zelf met de voeten bleef teden. Op 2 december werd deze beslissing genomen door de senaatsfractie van de CVP en op 9 december door de kamerfractie (58).

Op 16 december begon het Kamerdebat over de besnoeiing der schoolkredieten. Het ontwerp der voorlopige kredieten werd op 21 december door de Kamer en op 23 december door de Senaat goedgekeurd (59). Dit was het startsein voor intensieve onderhandelingen van het ACV en de CVP (afzonderlijk) met de regering om een regeling inzake de subsidies uit te werken. Eind januari namen ook onderhandelingen met de kerkelijke overheid plaats.

Op 28 december ontbood de regering Lefèvre, Eyskens en Struye om haar inzichten kenbaar te maken. Met ingang van 1 januari 1955 zouden de weddetoelagen voor de lekenleerkrachten op 100% en voor de geestelijken op 50% worden uitgekeerd. Aan deze beslissing verbond de regering een dubbele voorwaarde : de rechtstreekse betaling aan het personeel en het toekennen van bedoelde toelagen op grond van gelijkwaardigheid van diploma's. De CVP-afgevaardigden stemden met deze voorwaarden in. Ook de ACV-afvaardiging, die in kennis werd gesteld met de besprekingen met de CVP-delegatie, was akkoord met de oplossing voor de wedden van de leraars.

Dit was een voorlopig akkoord dat verdere onderhandelingen voorzag. Er bleven immers nog veel onopgeloste kwesties, de uit-

(56) *ACV-Berichten*, 1955, 1, p. 1-13.
(57) *ACV-Berichten*, 1955, 3, p. 4.
(58) "Feiten en documenten. Het schoolvraagstuk", *op. cit.*, p. 219 en in *De Standaard*, 3.12.54, p. 1.
(59) "Feiten en documenten. Het schoolvraagstuk", *op.cit.*, p. 220.

kering der weddetoelagen was slechts één aspect van de onderwijspolitiek.
De kredieten werden vervangen door de uitbetaling van de wedden. De toelage per schoolgaand kind werd vervangen door toelage per wedde. Men wist niet of dit nu meer ging bedragen dan voorzien bij de voorlopige kredieten. Ook het probleem van de schoolgelden was niet opgelost. Een ander punt van twijfel betrof de mate waarin de uitbetalingen van de wedden zouden gebeuren, vermits de gelijkheid van diploma en prestatie als voorwaarde werd gesteld. Er moest rekening gehouden worden met de verworven rechten van sommige leerkrachten uit het vrij onderwijs. Vandaar dat de CVP-delegatie verklaarde dat zij het verzet tegen de schoolpolitiek in haar geheel zou handhaven.
Ook het ACV trok de aandacht op de andere punten in haar eisenprogramma inzake onderwijs. Bleef nog het probleem van de gemeentelijke bijwedden voor lager vrij en gemeentelijk onderwijs, de gelijke leerlingenschalen, evenals het probleem van de 27 permanente interimarissen die eind augustus werden afgezet en nog niet terug in dienst waren genomen (60).

Een congres van het ACOD, sector onderwijs, dat gelijktijdig plaatsvond, verzette zich onmiddellijk tegen de toegevingen van de regering inzake onderwijs. Het ACOD was voor het behoud van de vermindering van 20% aan het vrij onderwijs. Dank zij deze besparing op de subsidies aan het vrij onderwijs zouden de gemeentelijke onderwijzers der grote agglomeraties een bijwedde kunnen bekomen (61). Ook werd gewezen op de verwarring tussen 'wedde' en 'subsidie'. De Staat kon volgens het ACOD immers geen wedden uitbetalen aan een personeel dat geen staatspersoneel was (62).

Het akkoord werd ook afgewezen door de kardinaal omdat het niets voorzag voor de werkingstoelagen (63).

Ten gevolge van verdere onderhandelingen van het ACV met de regering werden nog andere toegevingen toegezegd. Zo werd op onderwijsgebied bekomen dat de overblijvende dossiers van de 27 interimarissen opnieuw onderzocht zouden worden. Inzake de bezoldiging van de leerkrachten van het lager onderwijs en de leerlingenschalen zouden verder onderhandelingen gevoerd worden. Gezien de toegevingen en de verdere onderhandelingen in het vooruitzicht,

(60) *De Standaard*, 29.12.54, p. 1-2 en 5.1.55, p. 5.
(61) *ACV-Berichten*, 1955, 3, p. 5.
(62) J. BILLIET, *Secularisering en verzuiling in het onderwijs, Deel I : conflictsituaties rond het onderwijs*, *op.cit.*, p. 105.
(63) G. DIERICKX, *op.cit.*, p. 335.

besliste het ACV op 6 januari om de mars op Brussel, voorzien voor 13 januari, te verdagen (64).

Op 3 januari beloofde de regering aan een CVP-delegatie dat de volledige uitbetaling van de wedden (dus ook wanneer de kredieten op het budget van 1955 moesten verhoogd worden) gehandhaafd zou blijven en dat er rekening gehouden zou worden met de verworven rechten.

De onzekerheid over de overgangsperiode voor de leerkrachten die het vereiste diploma nog niet bezaten en over de erkenning van de verworven rechten omwille van jaren dienst bleef echter hangen. Op 7 januari verklaarde Van Acker immers aan de CVP-delegatie dat er tijdens de vorige besprekingen geen verbintenissen waren aangegaan betreffende de overgangsperiode. Gezien het ACV de vorige dag juist de mars op Brussel had uitgesteld, ontlokte dit terugkrabbelen van de regering de nodige commentaren.

Vandaar dat de partijraad van de CVP, bijeengekomen op 10 januari, meedeelde dat zij zich het oordeel over de regeringspolitiek voorbehield, tot het wetsontwerp waarvan de onmiddellijke indiening werd aangekondigd, gekend was (65).

Er namen ook onderhandelingen plaats met de kerkelijke overheid. Mgr. Leclef, secretaris van de kardinaal, vatte besprekingen aan met minister Spinoy. In zijn brief van Van Acker liet van Roey op 29 januari echter weten dat het neerleggen van het geplande wetsontwerp elk verder gesprek zou afsluiten (66).

Eind januari gingen de meest uiteenlopende geruchten de ronde inzake de wetsontwerpen die door Collard eerstdaags zouden worden neergelegd, en volgens dewelke naar de opvatting van de regering, het schoolvraagstuk zou worden opgelost. De inlichtingen werden daaromtrent zo onrustwekken dat een afvaardiging van de christelijke organisaties, onder leiding van Lefèvre, zich naar de eerste minister begaf op 28 januari. De delegatie was samengesteld uit vertegenwoordigers van de CVP, het ACV, de Alliance Agricole Belge, het Comité ter Verdediging van het Vrij Onderwijs, de Boerenbond, de Vereniging van Katholieke Werkgevers, het Christen Middenstandsverbond (Vlaamse en Waalse vleugel), het ACW (Vlaamse en Waalse vleugel). Er werd een laatste waarschuwing gegeven i.v.m. de door de regering geplande wetsontwerpen inzake onderwijs : "De ontwerpen zijn van dien aard dat zij in geen geval tot grondslag kunnen dienen van eventuele onderhandelingen. De wetsontwerpen zul-

(64) *ACV-Berichten*, 1955, 3, p. 5-6.
(65) *De Standaard*, 5.1.55, p. 5 en 9.1.55, p. 1 en 11.1.55, p. 1, 4.
(66) Briefwisseling tussen van Roey en Van Acker op 25, 28 en 29 januari, gepubliceerd in *La Libre Belgique*, 24.3.55, p. 7.

len het onverbiddellijke verzet uitlokken van al degenen in het land die gehecht blijven aan de gewetensvrijheid en de christelijke wereld zal de uitvoering niet dulden" (67).

De onderhandelingsfase werd definitief afgesloten toen het wetsontwerp 217 op 1 februari bij de Kamer werd ingediend. Een nieuwe fase in het katholiek verzet brak aan. Vanaf dan kwam het land in grote beroering.

B. Fase II.a. de mobilisatie

In deze fase (1 febr. 1955-15 april 1955) werd een grootscheepse mobilisatiecampagne tegen het wetsontwerp Collard op touw gezet.

De eerste aanzet kwam vanwege het episcopaat. De bisschoppen protesteerden krachtig tegen de wetsontwerpen en riepen de bevolking op om zich te verzetten.

Vanaf dan ging het NCVD een dominante rol spelen. Waar in de vorige fase enkel het ACV mobiliseerde en actie voerde, ging in deze periode het NCVD, via haar arrondissementele en lokale comités de gehele katholieke bevolking mobiliseren. Vooral in de maand maart werden grote inspanningen verricht om de bevolking te betrekken in de schoolstrijd : overal in het land gingen informatiecampagnes door, massa's protestbrieven en moties werden aan de regering gezonden of gepubliceerd in de pers. Ook een hele reeks van betogingen en acties kwamen op gang. Dit leidde tot een eerste hoogtepunt in de strijd : de grote (verboden) betoging in Brussel op 26 maart. Hierna volgde een rustpauze (de paasvrede) tot 16 april.

1. De mobilisatiecampagne

In februari kwam het Belgisch episcopaat actief naar voor met haar stellingen i.v.m. de schoolkwestie (ook in maart, maar in mindere mate).

Het belangrijkst was de gemeenschappelijke verklaring van de Belgische bisschoppen op 9 februari betreffende de wetsontwerpen over het onderwijs, welke ook een sterke reactie uitlokte vanwege de regering. De bisschoppen wezen op de voorgaande contacten met de regering (augustus 1954 en januari 1955) en stelden vast dat, in strijd met de geruststellingen en beloften van de regering, het neergelegde wetsontwerp niet in het minst rekening hield met hun rechtmatige

(67) *De Standaard*, 29.1.55, p. 1.

voorstellen. De bisschoppen deden een beroep op de regering opdat zij haar noodlottige beslissingen zou herroepen (68). De regering reageerde op 12 februari in een radio-boodschap op de verklaring van de bisschoppen. In haar reactie stelde de regering : "... Het past niet dat de geestelijkheid tussenkomt in de politieke strijd. Aan het parlement alleen behoort het politieke problemen te bespreken en wetten goed te keuren..." (69).

Hiernaast richtten de verschillende bisschoppen zich door herderlijke brieven over de schoolstrijd tot de gelovigen van hun bisdom. In hun brieven deden ze een oproep tot gebed, of verdergaand, op een impliciete of meer uitdrukkelijke wijze een beroep op de gelovigen om zich actief in te zetten voor de verdediging van de godsdienst en de christelijke opvoeding (70).

Verder deden de bisschoppen op enkele vergaderingen van boerenorganisaties uitdrukkelijke oproepen tot actief verzet (71).

En tenslotte bereikte de schoolstrijd ook het Vaticaan, die er o.m. in haar radio-uitzendingen aandacht aan besteedde (72). In een publicatie in de "Osservatore Romano" nam het Vaticaan de volgende stelling in : "In werkelijkheid is het een spontane en gewettigde uiting van verzet van alle Belgische katholieken en hun organisaties ter verdediging van hun rechten als burgers en van de grondbeginselen van de katholieke leer" (73).

(68) "De schoolkwestie in België. De reacties van het Belgisch episcopaat", *Documentatie*, X, 1955, 16-17-18, pp. 350-354.
(69) "De schoolkwestie in België. De reacties van de regering", *Documentatie*, X, 1955, 16-17-18, pp. 356-358.
(70) Mgr. Charue, bisschop van Namen, 6 februari : in *De Standaard*, 7.2.55, p. 3. — Mgr. Himmer, bisschop van Doornik, 7 februari : K. VAN ISACKER, *Herderlijke brieven over politiek*, Antwerpen, 1969, pp. 161-164 en in *La Libre Belgique*, 20.2.55, p. 5. — Kardinaal van Roey, 14 februari : "De christen in de wereld van heden" : *Documentatie*, X, 1955, 16-17-18, pp. 382-392. — Mgr. Kerkhofs, bisschop van Luik, 15 februari : "De schoolkwestie. De reacties van het Belgisch episcopaat", *op.cit.*, pp. 354-355. — Mgr. Calewaert, bisschop van Gent : *La Libre Belgique*, 21.2.55, p. 5. — Mgr. Himmer, bisschop van Doornik : *De Standaard*, 12.3.55, p. 2 en *La Libre Belgique*, 12.3.55, p. 3. — Mgr. Kerkhofs, bisschop van Luik, 20 maart : *De Standaard*, 20.3.55, p. 3.
(71) Mgr. De Smedt, bisschop van Brugge, 2 februari : *La Libre Belgique*, 4.2.55, p. 4. — Mgr. De Smedt, bisschop van Brugge, 21 februari : *De Standaard*, 23.2.55, p. 8. — Mgr. Cruysbergs, 27 februari : *De Standaard*, 1.3.55, p. 5.
(72) Radio-Vaticaan op 16, 17 en 27 februari : *La Libre Belgique*, 18.2.55, p. 1 en 20.2.55, p. 4 en in *De Standaard*, 28.2.55, p. 1.
(73) *De Standaard*, 17.3.55, p. 5.

De bisschoppen maakten dus de katholieke bevolking warm voor de actie en rechtvaardigden het verzet door erop te wijzen dat de religieuze waarden in het gedrang kwamen. De talrijke oproepen tot eenheid hadden tot doel om de inclusieve katholieke groep te versterken en was een stimulans om te participeren in de Comités voor Vrijheid en Democratie, waar alle katholieke groepen samen de strijd zouden aanbinden.

Terwijl de bisschoppen de bevolking sensibiliseerden voor de strijd, onderzocht het NCVD in februari op welke wijze de actie het best kon gevoerd worden. Begin maart stonden de actievormen en de te voeren strategie vast en kon de grootscheepse mobilisatiecampagne van start gaan.

Het NCVD stelde op 14 februari een uitgebreid actieplan op, met als doel een korte maar krachtige actie om het goedstemmen van het wetsontwerp 217 te beletten, desnoods door het doen vallen van de regering. De eerste vereiste was dan een propaganda-actie. Hiervoor werd veel aandacht besteed aan de media. Ook bij wie, waar en wanneer de propaganda moest gevoerd worden om de meest gunstige resultaten voor de actie te bereiken, werd aangegeven. Een actie op het vlak van de instellingen werd in het vooruitzicht gesteld, maar nog niet uitgewerkt. De grootscheepse propaganda en agitatie-actie zou zijn bekroning moeten vinden in een massale protestmanifestatie te Brussel. Dit om twee redenen : omdat de christelijke sociale opinie zich verwachtte aan dat ordewoord (74) en om alle militanten en leiders voor een concreet doeleinde te stellen (75).

Hierbij kunnen we nog vermelden dat een gedeelte van het actieplan in "Richtlijnen van de CVP aan de plaatselijke afdelingen" verscheen (76). Dit actieplan vonden we niet terug in de tijdschriften van de christelijke en sociale organisaties. Dit wijst er wel op dat vooral aan de leden en militanten van de CVP een grote rol werd toe-

(74) De mars op Brussel, door het ACV gepland voor 13 januari, werd door de woordvoerders van de vier christelijke onderwijscentrales niet zonder spijt verdaagd op 6 januari. Alles kondigde immers aan dat de mars prachtig geslaagd zou zijn. Er waren 42 speciale treinen besteld en overal in de gewesten heerste geestdrift; *ACV-Berichten*, 1955, 3, p. 4. Tegenover de basis van het ACV was men dus wel verplicht een nieuwe manifestatie te houden, te meer daar men met het verdagen van de betoging van 13 januari het slachtoffer was geworden van een tactisch manoeuver van de regering.

(75) KADOC-Leuven, Fonds *CVP-Antwerpen*, nr. 103, "Actieplan van NCVD", 14 febr. 1955.

(76) "Actieplan", *Richtlijnen van de CVP aan de plaatselijke afdelingen*, 1955, 2, pp. 7-9.

gewezen, zoals we ook eerder vermeldden i.v.m. het oprichten van Comités voor Vrijheid en Democratie over heel het land.

Teneinde overal in het land volgens dezelfde richtlijnen de actie in te zetten, besliste het NCVD een nationale kaderdag in te richten op 27 februari te Brussel. Deze kaderdag was een onverwacht succes. Terwijl men een 5.000 kaders van christelijke organisaties verwacht had, overschreed de opkomst de 10.000. Op de kaderdag werden de ordewoorden bekend gemaakt. Naar buiten uit werd definitief de onderhandelingsfase afgesloten en de actie ingeleid : officiële contacten met de regeringsleden werden uitgesloten en bij officiële manifestaties waar deze laatsten aanwezig waren, zouden tegenbetogingen de regeringsleden duidelijk maken dat er een actief verzet was. Aan lokale Comités voor Vrijheid en Democratie werd opgegeven om de propagandacampagne te voeren. De CVP-mandatarissen kregen de taak om massaal en met veel publiciteit hun ongenoegen via een motie kenbaar te maken. De motie moest gestemd worden op een buitengewone zitting van de gemeenteraad, voorafgegaan door lokale manifestaties. De staking van het schoolsparen en de conferentiestakingen van het onderwijzend personeel bleven van kracht. Over heel het land zou op 20 maart een massale verspreiding van het protestteken ingezet worden. Tenslotte werd als hoogtepunt een schoolstaking op 24 maart en een nationale betoging op 26 maart aangekondigd (77).

De mobilisatie van de katholieke bevolking door het NCVD startte in maart. Vooreerst werd een intense informatiecampagne gevoerd.

Hiertoe werden informatievergaderingen en meetings over het hele land ingericht. De globale inspanningen voor de informatiecampagne waren werkelijk indrukwekkend. Op basis van de krantenanalyse geven we in grafiek 3 een beeld van het mobilisatieproces (uitgedrukt in aantallen informatievergaderingen) voor de hele periode september 1954-juli 1955 (78) :

(77) *De Standaard*, 28.2.55, p. 1.

(78) Het gaat hier over het mobiliseren van de aandacht van de katholieke bevolking voor de schoolstrijd, vandaar dat in deze grafiek enkel de vergaderingen inbegrepen zijn die toegankelijk zijn voor een groot publiek. Kadervergaderingen van de onderscheiden organisaties zijn niet meegeteld. In de kadervergaderingen gaat het immers om de mobilisatie van potentiële arbeidskracht : het vrijstellen van arbeidskracht waarover deze organisaties beschikken voor de schoolstrijd.

GRAFIEK 3 :

AANTAL INFORMATIEVERGADERINGEN IN DE PERIODE SEPT. 1954 - JULI 1955 (indicatief)

—— **totaal : bevat informatievergaderingen gericht tot groot publiek en deze gericht tot ouders**

▬ **aandeel van de informatievergaderingen gericht tot de ouders (ingericht door schoolinstellingen of oudervereningingen).**

Uit deze indicatieve grafiek komt duidelijk de korte maar hevige actie van het NCVD naar voor. De informatiecampagne was zeer intens in de maand maart, terwijl ze voordien en nadien dadelijk terug op een laag pitje zakt. Het is ook in deze periode dat een speciale doelgroep de aandacht kreeg, nl. de ouders. Over het aantal participanten die deelnamen aan deze informatievergaderingen is weinig geweten. De kranten vermeldden zelden cijfers, tenzij in het geval dat er zeer veel deelnemers bij betrokken waren. Toch kunnen we op een andere manier een beeld geven van de mobilisatie. In tabel 1 wordt een opsomming gegeven van de grote meetings over de gehele onderzochte periode van de krantenanalyse : september 1954-juli 1955. De weergegeven meetings hebben de volgende kenmerken : minimum 1.000 participanten, de meeting staat los van een betoging (voor- of achteraf) op dezelfde dag, meetings voor kaders zijn niet inbegrepen.

TABEL 1 :

OPSOMMING VAN GROTE MEETINGS IN DE PERIODE SEPTEMBER 1954 - JULI 1955

Plaats	Aantal	Inrichting	Datum	Bron
Mechelen	2.000	CVO, arr.Mechelen	6 okt.	O.S.,6 okt,p.2 + L.B.,7 okt.,p.2
Antwerpen	duizenden	CVO, arr.Antwerpen	13 okt.	O.S.,15 okt.,p.2
Luik	1.000	CVO, prov.Luik	9 jan.	L.B.,10 jan.,p.2
Brussel	duizenden	CVO, Brussel	18 febr.	O.S.,20 febr.,p.2
Boom	1.000	(a)	z.d.(maart) (b)	O.S.,4 maart,p.5
Tielt	meer dan 1.000	(a)	10 maart	L.B.,13 maart,p.5
Gembloux	meer dan 1.000	(a)	10 maart	L.B.,12 maart,p.5
Eghezée	1.400	CVO, kanton Eghezée	z.d.(maart)	L.B.,14 maart,p.5
Stavelot	1.000	CVO, kanton Stavelot	z.d.(maart)	L.B.,17 maart,p.6
Tienen	1.000	(a)	z.d.(maart)	L.B.,18 maart,p.6
Asse	meer dan 1.000	CVO, kanton Asse	19 maart	L.B.,21 maart,p.2
Florennes	meer dan 1.000	CVO, arr.Philippeville	20 maart	L.B.,24 maart,p.7
Jodoigne	meer dan 2.000	(a)	z.d.(maart)	L.B.,24 maart,p.7
Namen	1.500	(a)	24 maart	L.B.,25 maart,p.5
Rochefort	1.500	CVO, kanton Rochefort	31 maart	L.B.,3 april,p.4
Eeklo	2.000	ouderkomitees van de vrije scholen van Eeklo	3 april	O.S.,6 april,p.4 + L.B.,6 april,p.5
Brugge	1.500	CVO, Brugge	5 april,	O.S., 7 april,p.4
Aubel	1.200	CVO, kanton Aubel	27 april	L.B.,29 april,p.4
St.-Truiden	meer dan 1.000	CVO, kanton St.-Truiden	11 mei	L.B., 14 mei,p.5
Kortrijk	1.000	CVO, kanton Kortrijk	6 juni	O.S., 8 juni,p.6

(a) hier werd niet de inrichtende groep vermeld, doch zeer waarschijnlijk is dat een lokaal of arrondissementeel CVO, gezien de veelvuldige activiteiten van deze comités in deze periode.

(b) z.d. : hier werd geen exacte datum aangegeven, maar gezien de bron, kunnen we ze toch in de maand maart situeren.

Deze tabel vereist weinig commentaar. Ook hier zien we dat de informatiecampagne vooral geconcentreerd was in maart.

In de informatiecampagne speelden uiteraard ook andere media een grote rol (79).

Vooreerst waren er de eigen uitgaven van het NCVD. In de brochure "Vrijheid en Democratie" werd een commentaar gegeven op het wetsontwerp Collard (80). Het NCVD gaf ook een studie van P. De Visscher, professor aan de KUL, uit in brochurevorm. Deze studie handelde over de grondwettelijke beginselen inzake onderwijs (81). Ook de lokale Comités voor Vrijheid en Democratie brachten talrijke eigen publicaties uit.

Voor de ouders verscheen in "De Linie" een speciale bijlage. Verschillende auteurs gaven algemene informatie over het wetsontwerp, cijfermateriaal, een historisch overzicht van de schoolkwestie, of schreven strijdartikels (82).

Ook van de Vrije Tribune van de radio werd gebruik gemaakt door oud-minister Verbist op 17 maart en door du Bus de Warnaffe op 18 maart (83).

Op 20 maart werd het protestteken massaal verspreid. Het CVD, arrondissement Antwerpen, vermeldde dat de verkoop werd georganiseerd door het Jeugdverbond voor Katholieke Actie, langs de verschillende katholieke jeugdorganisaties. Deze verkoop nam plaats aan de kerkdeuren (84).

Een tweede belangrijk aspect van de campagne waren de talrijke moties en mededelingen van protest vermeld in de katholieke pers, en de protestbrievenactie, gericht aan de regering.

De pers speelde hierin een grote rol : talrijke moties werden woordelijk weergegeven, van andere werd melding gemaakt. De kranten waren hier onontbeerlijk. Zonder publicatie verloren de protestuitingen hun opzet, nl. de indruk wekken dat de gehele katholieke bevolking zich keerde tegen de ontwerpen om zo enerzijds de banden tussen de katholieken te versterken en anderzijds aan de regering duidelijk te maken dat ze een hard verzet kon verwachten.

(79) Op de eigen bijdrage van de katholieke kranten komen we later terug.
(80) Comité voor Vrijheid en Democratie, *Vrijheid en Democratie* (brochure), Bijlage in *Richtlijnen van de CVP aan de plaatselijke afdelingen*, 1955, 3.
(81) P. DE VISSCHER, *Proeve van logische interpretatie van de grondwettelijke beginselen inzake onderwijs*, 11 maart 1954 (brochure). Comité voor Vrijheid en Democratie (uitgevers), overdruk in *Documentatie*, X, 1955, 21-22, pp. 430-453.
(82) "Wij ouders", bijvoegsel bij *De Linie*, VIII, 1955, 337 (8 p.).
(83) *De Standaard*, 18.3.55, p. 1 en *La Libre Belgique*, 18.3.55, p. 6.
(84) KADOC-Leuven, *Fonds CVP-Antwerpen*, nr. 103, "Ordewoorden voor de eerste fase gegeven door het CVD", arrondissement Antwerpen.

Er werd ook getracht de regering rechtstreeks onder druk te zetten door ze te overstelpen met brieven en telegrammen vanwege de CVP-gemeenteraadsleden.

In grafiek 4 wordt een beeld gegeven van de omvang en de duur van deze vorm van protest voor de hele periode van de krantenanalyse : september 1954-juli 1955 :

GRAFIEK 4 :

AANTAL MOTIES, MEDEDELINGEN EN BRIEVEN GERICHT AAN DE REGERING, ALS UITING VAN PROTEST TEGEN DE ONDERWIJS-MAATREGELEN IN DE PERIODE SEPT. 1954-JULI 1955 (indicatief)

—— totaal : bevat protestuitingen van groep 1 : allerlei katholieke verenigingen + van groep 2 : de ouders + van groep 3 : de gemeenteraden.
—— aandeel van groep 2.
..... aandeel van groep 3.

Zoals reeds vermeld, werd in september 1954 reeds een protest-telegram-actie ingezet. Deze was echter relatief klein in omvang.

In februari, maart en april 1955 kwam er weer een hele stroom van protestmoties e.d. op gang. De oorsprong hiervan kunnen we ruw geschat onderverdelen in drie groepen.

Een eerste groep bestaat uit een amalgaam van reacties vanwege de meest uiteenlopende katholieke verenigingen. Hierbij merken we op dat vele nationale christelijke organisaties protesteerden tegen het wetsontwerp 217 en ze riepen hun leden op om zich bij het katholieke verzet aan te sluiten. Voor de landbouworganisaties (Boerenbond en Alliance Agricole Belge), het FNCM, de vrouwenorganisaties en het Mannenverbond voor Katholieke Actie, was dit hun eerste publieke stellingname (85).

Een tweede groep bestaat uit de reacties van de oudervereniging en. De inhoud van deze moties bevatten meestal, naast kritieken op het wetsontwerp 217, hulde- en aanhankelijkheidsbetuigingen aan de bisschoppen. De bisschoppen werden bedankt voor hun stellingname over de schoolkwestie (van 9 februari).

Een derde groep bestaat uit de protestbrieven van de CVP-mandatarissen, gericht aan Van Acker en aan de voorzitters van Kamer en Senaat. Dit gebeurde in uitvoering van de ordewoorden gegeven op de kaderdag van 27 februari en, hiermee lopen we vooruit op de feiten, herhaald op de kaderdag van 16 april. Deze campagne startte in maart en bereikte haar hoogtepunt in april. Allereerst richtten de Bestendige Deputaties van Antwerpen, Limburg, Oost- en West-Vlaanderen een schrijven aan Van Acker en aan de voorzitters van Kamer en Senaat. Ze protesteerden tegen het schenden van de provinciale en gemeentelijke autonomie door het wetsontwerp Collard (86). Hierop volgde dan een massa van protestmoties gestemd door de gemeenteraden waar de CVP in de meerderheid was.

Ook talrijke prikacties vonden plaats. De voornaamste bedoeling van zo'n actie is het trekken van de aandacht van de bevolking op de schoolkwestie, en ook het geven van een teken van protest door de actievoerders. Belangrijk hierbij is het onverwachte karakter van de actie en ook haar vaak humoristische aard, wat belangrijk is voor het creëren van goodwill bij de bevolking.

Tenslotte kunnen we erop wijzen dat ook financiële middelen gemobiliseerd werden via een propagandafonds. In maart werd overgegaan tot oprichting van een strijdfonds. Het startte met een begin-

(85) Respectievelijk in *La Libre Belgique*, 20.2.55, p. 2; 8.3.55, p. 4; 20.2.55, p. 2; 10.3.55, p. 7; 3.3.55, p. 5.
(86) *De Standaard*, 1.3.55, p. 2.

kapitaal van 400.000 fr. Hiervan werd 120.000 fr. door de katholieke dagbladen gestort (87). De rest kwam waarschijnlijk van de andere leden-organisaties van het NCVD (88). De stand van het strijdfonds werd telkens gepubliceerd in de dagbladen. In totaal verschenen 15 inschrijvingslijsten, waarvan het eindbedrag op 24 juni 1.821.311 fr. bedroeg.

2. Resultaten van de mobilisatie : eerste belangrijke collectieve actie

De mobilisatiecampagne slaagde erin reeds een groot deel van de bevolking aan te zetten tot actie.

De lokale Comités voor Vrijheid en Democratie organiseerden plaatselijke betogingen en in uitvoering van de ordewoorden namen talrijke tegenbetogingen plaats.

De mobilisatiecampagne had als einddoel een betoging te Brussel op 26 maart. Deze betoging verliep niet zonder moeilijkheden. De maatregelen van de regering hinderden de uitvoering van dit ordewoord, wat echter niet belemmerde dat de betoging een succes werd.

Voornamelijk tegen het einde van de maand maart werd in verschillende steden betoogd, hoofdzakelijk in Vlaanderen. Deze betogingen trokken reeds grote aantallen mensen aan. In tabel 2 geven we een overzicht van de betogingen in deze fase :

(87) *De Standaard*, 5.3.55, p. 5.
(88) dit, gezien het actieplan van 14 februari, waarin bepaald werd dat de organisaties zouden overgaan tot een eerste storting.

TABEL 2 :

BETOGINGEN, GEORGANISEERD DOOR LOKALE COMITES VOOR VRIJHEID EN DEMOCRATIE, IN DE PERIODE 1 FEBRUARI-15 APRIL 1955 (indicatief)

Plaats	Aantal participanten	Datum	Bron
Herve	honderden	27 februari	L.B.,9 maart,p.5
Torhout	6.000/5.000	6 maart	D.S.,7 maart,p.3 + L.B.,11 maart,p.5
Aalst	6.000	7 maart	D.S.,9 maart,p.6 + L.B.,9 maart,p.3
Blankenberge	1.700/2.500	12 maart	D.S.,15 maart,p.5 + L.B.,15 maart,p.3
Doornik	6 à 7.000	16 maart	L.B.,18 maart,p.6
Turnhout	1.600/bijna2.000	18 maart	D.S.,21 maart,p.4 + L.B.,20 maart,p.5
Brugge	autokaravaan:250	20 maart	D.S.,22 maart,p.5
Geel	5.000	20 maart	D.S.,23 maart,p.6
Roeselare	5.000	20 maart	D.S.,22 maart,p.5
Kortrijk	15.000/meerdere duizenden	20 maart	D.S.,21 maart,p.3 + L.B.,21 maart,p.4
Oostende	1.500	21 maart	L.B.,24 maart,p.2
Gistel	honderden	21 maart	D.S.,25 maart,p.6
Mechelen	duizenden/2.000	21 maart	D.S.,23 maart,p.6 + L.B.,23 maart,p.4
Wetteren	1.200	22 maart	L.B.,25 maart,p.5
Mol	2.000	24 maart	D.S.,27 maart,p.5
Oudenaarde	duizenden/5.000	3 april	D.S.,5 april,p.4 + L.B.,5 april,p.4

Ook werden de tegenbetogingen gehouden ter gelegenheid van officiële manifestaties waarop ministers aanwezig waren. In totaal telden we in deze fase veertien tegenbetogingen in maart en één in april.
De tegenbetogingen gingen veelal gepaard met verbaal geweld. Toch kwamen reeds incidenten voor, wat leidde tot een begin van tegenmobilisatie vanwege de socialisten. In de kranten verschenen berichten van enkele (zes) meetings van socialisten ter ondersteuning van de onderwijsmaatregelen van de regering. En op 22 maart deelde het Gewestelijk Comité voor Gemeenschappelijke Actie mee dat wachtwoorden gegeven zouden worden voor tegenbetogingen, en zeker voor 26 maart (89). Voorlopig bleef het vooral bij dreigementen. Van socialistische tegenbetogingen was nog geen sprake en de betoging op 26 maart zou rustig verlopen.
In het algemeen bleef dus, t.o.v. de volgende fase, de sfeer relatief rustig. Een uitzondering hierop waren de acties van de katholieke studenten, vooral in Leuven. De studenten waren zeer actief in het organiseren van acties over het hele land. Hun prikacties waren vaak ludiek en wekten bij de katholieke bevolking sympathie. De tegenbetogingen mondden echter vaak uit in regelrechte gevechten met socialisten, kommunisten en de politie. In Leuven traden de studenten autonoom op t.o.v. het NCVD en stichtten een eigen actiecomité. Hun acties wekten heel wat onrust en gaven aanleiding tot een eerste drastisch optreden van een Belgische (socialistische) burgemeester : samenscholingsverbod, uitgevaardigd op 18 maart (90). De acties van de studenten gaven een voorproef van de onrust en agitatie die op het einde van sub-fase 2 de sfeer in het land zou bepalen.

Ook een schoolstaking en een betoging te Brussel waren op de kaderdag in het vooruitzicht gesteld.

Begin maart waren de voorbereidingen voor de betoging te Brussel volop aan de gang. Ook leden-organisaties van het NCVD droegen hun steentje bij aan de voorbereiding. Het FEKAWE en het NCMV vaardigden voor hun leden ordewoorden uit die voornamelijk betrekking hadden op de betoging van 26 maart. Ze drongen erop aan dat de patroons de deelname aan de betoging voor het personeel zouden vergemakkelijken. De gesyndikeerden zouden door het

(89) *De Standaard*, 22.3.55, p. 5.
(90) *De Standaard*, 19.3.55, p. 1 en *La Libre Belgique*, 19.3.55, p. 5.

ACV voor het werkverlet vergoed worden (91).

Anderzijds betekenden verschillende overheidsmaatregelen een ernstige bedreiging voor het slagen van de betoging. Op 16 maart deelde Van de Meulebroeck, burgemeester van Brussel, in een brief gericht aan het NCVD, zijn beslissing mee om de betoging te verbieden. Hij verantwoordde zijn beslissing door te wijzen op zijn ernstige verplichting erover te waken dat zich in de stad geen ernstige ongeregeldheden zouden voordoen. Deze onlusten zouden zich volgens hem zeker voordoen, gezien de voorgenomen tegenbetogingen. Nog dezelfde dag reageerde het NCVD : "De burgers die gehecht blijven aan onze vrijheden en aan onze democratie, zullen toch naar Brussel komen op 26 maart." (92).

Het kabinet van de gouverneur van Brabant maakte op 24 maart een besluit bekend waarbij elke samenscholing op 25, 26 en 27 maart in de Brusselse agglomeratie en de gemeente St.-Stevens-Woluwe

(91) De ordewoorden uitgevaardigd door het FEKAWE waren als volgt : 1) In alle ondernemingen waar het mogelijk is, moet de deelneming van het personeel aan de betoging vergemakkelijkt worden. 2) De Federatie verzoekt haar leden dringend die dag als een dag van gewettigde afwezigheid te beschouwen. 3) Ingevolge een akkoord tussen het ACV en de Federatie der Katholieke Werkgevers, verzoeken wij onze leden niet tussen te komen door hun loon te betalen aan de arbeiders die op 26 maart zouden afwezig zijn. Deze kwestie wordt geregeld door het weerstandsfonds van het ACV. *De Standaard*, 20.3.55, p. 7.
De richtlijnen uitgevaardigd door het NCMV waren de volgende : evenals het Nationaal en de Gewestelijke Verbonden nemen alle plaatselijke NCMV-afdelingen actief deel in de werking van de Comités voor Vrijheid en Democratie. / Aan alle huizen, aan alle winkels en in alle herbergen prijke een affichette van het Comité voor Vrijheid en Democratie. / Alle ouders, leden van het NCMV en CMBV, verlenen hun medewerking aan de oprichting en de werking der oudervereniging onzer vrije scholen. / Alle jongens en meisjes onzer jeugdorganisaties verkopen zondag het kenteken van de schoolstrijd. Iedereen kope en drage dit kenteken. / Alle ouders houden hun kinderen thuis op donderdag 24 dezer, en stellen zich eventueel, op 26 maart, ter beschikking om kinderen in bewaring te nemen wier ouders naar Brussel gaan betogen. / Alle patroons treffen de nodige maatregelen om hun personeel toe te laten op 26 maart naar Brussel te reizen. De gesyndiceerden worden door hun organisaties voor het werkverlet vergoed. Kunnen de patroons geen vrijwillige tegemoetkoming doen aan de niet-gesyndiceerden ? / Tref onmiddellijk alle schikkingen voor de reisregeling op 26 maart. Houdt U aan de richtlijnen verstrekt door het arrondissementeel en plaatselijk Comité voor Vrijheid en Democratie voor de organisatie dezer reis. / Zorg in ieder geval zaterdag 26 maart vóór de middag te Brussel te zijn. Praktische richtlijnen worden langs de dagbladpers verstrekt. / Ieder drage bij tot het welslagen van deze betoging die een waardige maar imponerende indruk moet nalaten in de hoofdstad van het land. / Houdt U klaar om, na 26 maart, de richtlijnen van de tweede fase te vervullen, bijaldien de regering op de ingeslagen weg volhardt. *De Middenstand*, XXXVI, 1955, 19 maart, p. 1.
(92) *De Standaard*, 17.3.55, p. 1.

werd verboden. Concentratiebewegingen naar Brussel of de gemeenten van de Brusselse agglomeratie werden verboden in geheel de provincie Brabant (93).

Op 25 maart schafte de Nationale Maatschappij der Spoorwegen alle extra-treinen af, die door het NCVD aangevraagd waren (109 in aantal). Dit gebeurde op bevel van de minister van Verkeer (94).

Op 24 maart ging tevens de schoolstaking door in het vrij onderwijs.

Deze dag werd voorgesteld als een nationale protestactie van de ouders. Er werd benadrukt dat de ouders ditmaal hun kinderen niet thuis hielden om enige syndicale actie van het onderwijzend personeel te ondersteunen, zoals in november 1954 het geval was, maar om te bevestigen dat de ouders niet bereid waren te laten tornen aan hun grondwettelijk recht op vrije schoolkeuze. Het NCVD meldde in een perscommuniqué dat de staking een succes was : de christelijke ouders hadden voor 100% de kinderen thuis gehouden. De staking in het vrij onderwijs was algemeen. Men schatte dat ongeveer één miljoen leerlingen bij de staking betrokken waren (95).

De betoging van 26 maart werd een groot succes. Volgens het NCVD betoogden in Brussel 100.000 personen, vooral Vlamingen (96). Dit was een hele prestatie aangezien heel wat maatregelen genomen waren om de betoging niet te laten doorgaan. Zo vertrokken reeds veel betogers vrijdagmiddag en vrijdagavond, 25 maart. Om het samenscholingsverbod kracht bij te zetten, werden alle wegen naar Brussel afgezet, stations en treinen gecontroleerd, autobussen en wagens tegengehouden. In het centrum en rond de hoofdstad was een sterke ordedienst opgesteld. Veel betogers bleven dan ook ergens onderweg steken. Aangezien veel betogers Brussel niet bereikten, werden op dezelfde dag manifestaties over het ganse land gehouden. We beschikken over cijfergegevens van de volgende staden : Hasselt : 35.000 betogers, Asse : 4 à 5.000, Boom : 3.000, Deinze · 5.000, Mechelen : honderden, Eeklo : 5.000 (97). Op verschillende plaatsen werd gestaakt door leden van het ACV. Het provinciaal CVD-Limburg meldde een algemene staking in Limburg. In de Gentse fabrieken staakten ongeveer een derde tot de helft der dagploegen, terwijl in de omliggende gemeenten de meeste fabrieken volledig stil

(93) "Feiten en documenten. Het schoolvraagstuk", *op.cit.*, p. 224.
(94) *De Standaard*, 26.3.55, p. 1.
(95) *De Standaard*, 23.3.55, p. 1 en 25 maart.
(96) "De dominantie van de Vlamingen werd genoteerd door alle observators", J. MEYNAUD, J. LADRIERE en F. PERIN, *op.cit.*, p. 157.
(97) Respectievelijk in *De Standaard*, 27.3.55, p. 5, 6, 7; 29.3.55, p. 4, 28.3.55, p. 3.

lagen. In Ieper staakten de metaalwerkhuizen Picanol. Vandaar dat Lefèvre, namens het NCVD, beweerde dat in totaal 300.000 tot 350.000 personen die dag op de been waren.
Schril in contrast hiermee stond de radioberichtgeving. Om 13 u.15 meldde het NIR dat de betoging mislukt was en dat de orde overal gehandhaafd werd. De regering had instructies gegeven voor de berichtgeving op 24, 25 en 26 maart i.v.m. de schoolkwestie en de betoging. Deze instructies kwamen neer op een preventieve censuur vanwege de regering. Wat betreft het bericht over de betoging die dag, had Van Acker er bij het NIR op aangedrongen om het door te geven als een bericht van Belga of van het NIR, en niet als komend van de regering. Diezelfde dag meldde Vermeylen in een perscommuniqué : "Ik stel vast dat de CVP, ... onbekwaam is geweest te Brussel een betoging te organiseren." (98).

De maatregelen van de regering i.v.m. de betoging lokten talrijke protesten uit.
Op 28 maart veroordeelden de katholieke leden van de beheerraad van het NIR en de Belgische Vereniging der Radiopers, de inmenging van de regering (99). Ook leidde het incident tot verschillende tussenkomsten vanwege de CVP in het parlement (100). Tenslotte kunnen we nog vermelden dat de CVP-kamerleden zich uit protest tegen de incidenten terugtrokken uit de Kamercommissie van Openbaar Onderwijs (101).

Tegenover de radiocensuur reageerde het NCVD met eigen middelen. Er werd een film gemaakt over de betoging van 26 maart, waarin men o.a. een vergelijking maakte tussen de feiten en de officiële berichtgeving. De film werd het eerst vertoond op 6 april in Brussel (102). Hierna zou de film over het ganse land vertoond worden. Ook een eigen uitgave over de 'mislukte' betoging, met als titel "Album 26 maart 1955", zou vanaf half mei verspreid worden (103). Hierin werden foto's getoond van de mensenmassa's die zich op die dag in Brussel bevonden en van de acties in andere steden. Verder werd in de album informatie en kritiek over het wetsontwerp 217 gegeven (104).

(98) *De Standaard*, 27.3.55, p. 1, 5, 7; 28 maart, p. 1; 30 maart, p. 2.
(99) *De Standaard*, 29.3.55, p. 7.
(100) Segers en Delport op 28 maart, Struye op 30 maart, Gilson en De Schryver op 31 maart en Delhacke op 27 april, respectievelijk *De Standaard*, 30.3.55, p. 2; 31.3.55, p. 2, 5; 1.4.55, p. 1, 5; 10.5.55, p. 5.
(101) *De Standaard*, 30.3.55, p. 1.
(102) *De Standaard*, 7.4.55, p. 2.
(103) *De Standaard*, 8.5.55, p. 2.
(104) *Album 26 maart*, 1955, Antwerpen.

Tenslotte werd door het NCVD een rustpauze, de 'paasvrede' in de strijd ingelast, gaande van 1 april tot 15 april. Het NCVD kondigde echter aan dat de strijd verder gezet zou worden. De nieuwe wachtwoorden zouden gegeven worden op de kaderdag van 16 april (105).

C. Fase II.b. Sociale agitatie en collectieve actie

De tweede fase van de verzetsactie tegen het ontwerp Collard werd op 16 april door het NCVD ingezet.

In deze fase trad het episcopaat niet meer zo actief naar voor. Dit betekende echter niet dat hun stellingen minder scherp zouden zijn, integendeel. Inhoudelijk betekenden ze een voorproef op de herderlijke brieven in fase 3. Ze handelden over de politieke verantwoordelijkheid van de gelovigen en over de keuze van de school (106). Ook gaven de Belgische bisschoppen op 26 juli een verklaring uit na de stemming van de wet Collard in de Senaat. Deze verklaring was gelijkaardig aan hun eerste verklaring van 9 februari. De wet werd in haar geheel verworpen (107).

Het belangrijkste ordewoord van de nationale kaderdag op 16 april (108) was de inrichting van een nationaal petitionnement.

(105) *La Libre Belgique*, 2.4.55, p. 4.
(106) Mgr. De Smedt, 27 april : KADOC-Leuven, *Fonds papieren De Schryver*, nr. 104, J. DE SMEDT, *Onze scholen in gevaar* (brochure, 16 p.), pp. 7-11. — Mgr. De Smedt, 29 mei : KADOC-Leuven, *Fonds papieren De Schryver*, nr. 104, J. DE SMEDT, *Onze scholen in gevaar* (brochure, 16 p.), pp. 3-6. — Brief van de Belgische bisschoppen, 25 juni : "Het schoolvraagstuk in België", *Documentatie*, X, 1955, 24, pp. 533-535.
(107) "Documentatie", *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, XLVI, 1955, 2, p. 3.
(108) Buiten de eerder gegeven wachtwoorden die bekrachtigd werden, waren enkele andere relevante wachtwoorden de volgende. Uitbreiding van de voorlichtingscampagne : in sub-fase 1 zagen we dat deze campagne haar hoogtepunt had in maart. Van een uitbreiding was zeker geen sprake. De informatievergaderingen in deze fase zouden vooral gericht zijn op het vertonen van films (over de betoging van 26 maart te Brussel of over lokale betogingen), of op de proclamatie van de uitslagen van de petitie. / Stijgend verzet van de gemeentelijke en provinciale overheid : een kaderdag voor de CVP-mandatarissen werd gehouden te Brussel op 21 mei. 2.500 mandatarissen namen hieraan deel. Er werden enkele algemene richtlijnen gegeven om te reageren tegen de aantasting van de gemeentelijke en provinciale autonomie. De richtlijnen handelden voornamelijk over de financiële tussenkomsten ten voordele van het vrij onderwijs. In dit verband kunnen we nog het schrijven vermelden van het COV aan de burgemeesters in juli 1955. Hierin werd aanbevolen om in de gemeenten met christelijke meerderheid enkel nog gediplomeerden, onderwijzers en schoolhoofden, van de vrije normaal-

Dit petitionnement zou een groot succes worden. Een tweede belangrijk element in deze periode was het creëren van een klimaat van sociale agitatie door het voortdurend optreden van betogingen, tegenbetogingen en het gebruik van geweld vanwege de katholieken. Dit leidde tot tegenmobilisatie van de Gemeenschappelijke Actie, vooral in het Luikse bekken. Hierdoor ontstond de vrees, zowel van regeringszijde als van rechts voor bloedig geweld op grote schaal. Een nationaal akkoord maakte een einde aan de dreiging. Tenslotte werd in juli nog een grote betoging georganiseerd te Brussel.

Niettegenstaande deze grote pressie op de regering en een aantal compromisvoorstellen, werd de wet Collard gestemd op 21 juli in de Senaat. Vanaf dan zat het katholiek verzet in het defensief en brak een nieuwe fase aan in het verweer van de katholieken.

1. Het nationaal petitionnement

Op 9 mei kondigde het NCVD tijdens een persconferentie de inrichting aan van een nationaal petitionnement, gericht tot de koning. In een toelichting werd de betekenis van het petitionnement nader verklaard. Petities kunnen ingediend worden bij de 'gevestigde machten', in dit geval bij de Koning ofwel bij de Kamers. Het NCVD verkoos de petitie te richten tot de Koning om volgende redenen. De politieke doelmatigheid van een petitie ingediend bij de Koning was in een grondwettelijke monarchie zoals België niet groter dan een petitie ingediend bij de Kamers. Als hoofd van de uitvoerende macht zou de Koning normaal de petitie overmaken aan de minister; er kon hoegenaamd niet verwacht worden dat de vorst zich verzetten zou tegen het stemmen van de ontworpen wetten. Het zou verkeerd zijn de mening bij de bevolking ingang te laten vinden dat de Koning het stemmen van de ontwerpen zou kunnen verhinderen; dit waren én de monarchie én de zaak zelf een slechte dienst bewijzen. De petitie tot de Koning had echter door haar plechtig karakter een grotere weerklank. Het was een plechtig beroep dat niet aan de aandacht van de hoge overheden kon ontsnappen. Het was even vanzelfsprekend dat tijdens de parlementaire debatten naar dit petitionnement zou verwezen worden. Het was dus niet om reden van een grotere politieke doelmatigheid maar wel om de grotere psychologische weerklank dat er beslist werd dit petitionnement te richten tot de Koning.

scholen te benoemen. *De Standaard*, 17.4.55, p. 1; 22.5.55, p. 1, 6; 2.7.55, p. 2 en "De actie van onze gemeentelijke en provinciale mandatarissen", *Richtlijnen van de CVP aan de plaatselijke afdelingen*, 1955, 6, pp. 20-21.

De periode die voorzien was voor het eigenlijk petitionnement liep van 14 tot 21 mei. In de praktijk zou dit uitlopen tot begin juni aangezien het voor de steden moeilijker was om iedereen te bereiken. Alle meerderjarige burgers werden verzocht het formulier te tekenen (109).

Op 9 juli overhandigde een delegatie van de Nationale Confederatie der Oudervereningingen (in naam van het NCVD) in het Koninklijk Paleis aan de Kabinetschef van de koning, het volume waarin zich de resultaten van de petitie bevonden. Het petitionnement werd ondertekend door meer dan twee miljoen personen. Hieronder geven we de resultaten van het petitionnement vergeleken met de verkiezingsuitslagen voor de CVP van11 april 1954.

DE RESULTATEN VAN HET PETITIONNEMENT EN DE VERKIEZINGSUITSLAGEN VAN 11.4.1954

	Handtekeningen	C.V.P.-stemmen
Antwerpen	177.612	207.746
Mechelen	84.163	78.118
Turnhout	99.086	96.651
Antwerpen	360.861	382.515
Brussel	208.888	240.732
Leuven	90.211	88.145
Nijvel	34.866	29.995
Brabant	333.965	358.872
Brugge	62.600	61.338
Diksmuide, Veurne Oostende	59.340	54.252
Ieper	49.734	35.109
Kortrijk	115.355	93.282
Roeselare, Tielt	94.144	78.962
West-Vlaanderen	381.173	322.943
Aalst	87.079	60.163
Dendermonde	63.007	50.853
Eeklo-Gent	162.257	172.467
Oudenaarde	43.271	35.687
Sint Niklaas	71.001	63.712
Oost-Vlaanderen	426.615	382.882

(109) *De Standaard*, 10.5.55, p. 1 en : KADOC-Leuven, *Fonds ACW-nationaal*, nr. 342, "Syllabus over de organisatie van het petitionnement door alle vrijheidslievende burgers gericht tot Z.M. de Koning", (brochure, 12 p.).

Hasselt	89.863	73.878
Tongeren-Maaseik	93.789	89.502
Limburg	183.652	163.380
Aat, Doornik	53.944	44.056
Charleroi	49.187	55.437
Bergen	23.210	31.288
Zinnik	26.745	22.961
Thuin	30.538	23.976
Henegouwen	183.624	177.718
Hoei, Borgworm	28.916	31.452
Luik	67.953	83.738
Verviers	56.414	64.725
Luik	153.283	179.915
Bastenaken, Marche + annexe	32.684	37.669
Neufchâteau, Virton	32.907	31.747
Luxemburg	65.591	69.416
Dinant-Philippev.	47.973	39.965
Namen	60.972	45.802
Namen	108.445	85.767
Het Rijk	**2.179.209**	**2.123.408**

Uitslag van het petitionnement per provincie
(in % + of — t.o.v. 11-4-54)

in stijging	
West-Vlaanderen	+ 18,5 %
Oost-Vlaanderen	+ 11,0 %
Limburg	+ 13,5 %
Henegouwen	+ 3,3 %
Namen	+ 27,0 %
in daling	
Antwerpen	— 6,0 %
Brabant	— 7,0 %
Luik	— 15,0 %
Luxemburg	— 5,5 %

Bron : "Documentatie", in *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, 46, 1955, 2, pp. 2-3.

Tijdens een persconferentie op 11 juli lichtte Lefèvre de uitslagen van het petitionnement toe. Hij merkte op dat het aantal handtekeningen het aantal der CVP-stemmen bij de jongste verkiezingen overtrof (een toename van 64801 eenheden). "Deze uitslag is des te merkwaardiger, daar niet alle burgers konden bereikt worden. De organisatie van de petitie was inderdaad vrij onvoldoende in de grote agglomeraties, waar tienduizenden niet aangesproken werden. Verder is daar het feit dat deze petitie geen verplichtend karakter droeg, wat de verkiezingen wel doen. Duizenden grens- en seizoenarbeiders, die CVP stemden, waren ver van huis; hetzelfde is trouwens waar voor talrijke vakantiegangers en toeristen. Daarenboven hebben bepaalde categorieën van staatsburgers, om bijzondere redenen voortspruitend uit de aard van hun functie of van hun beroep gemeend, ondanks hun sympathie voor het initiatief, aan die sympathie geen stoffelijke uitdrukking kunnen geven... Tenslotte was het, daar de operaties op 30 juni moesten worden afgesloten, niet voor alle gemeenten en arrondissementen mogelijk hun uitslagen bij het op heden verworven algemeen resultaat te voegen..." (110). We kunnen hierbij opmerken dat de tekst van de petitie redelijk vaag werd opgesteld (er werd b.v. niet de intrekking van het wetsontwerp geëist), zodat inderdaad een groter publiek bereikt kon worden (111). Opmerkelijk ook is de daling van 15% in de provincie Luik. T.o.v. de cijfers van de andere provincies is het moeilijk aan te nemen dat deze daling enkel te wijten is aan de organisatiemoeilijkheden in de grote agglomeraties. Veeleer ligt de oorzaak waarschijnlijk in de woelingen in het Luikse bekken (cfr. infra), die de bevolking aan beide zijden sterk gesensibiliseerd moet hebben.

(110) *De Standaard*, 12.7.55, p. 1, 8.

(111) De tekst van de petitie luidde als volgt : "Sire, Gehecht aan de grondwettelijke en traditionele vrijheden, inzonderheid aan de vrijheid van geweten en de vrijheid van onderwijs; bewogen door de wens in het land een schoolvrede te zien heersen die gevestigd is op de demokratische vrijheden, de rechten der ouders en sociale rechtvaardigheid; overwegend dat het officieel onderwijs en het vrij onderwijs beide tegemoetkomen aan de wens van talrijke gezinshoofden, dat het de Staat niet toekomt het ene ten opzichte van het andere te vernederen en het vrij onderwijs zijn leerkrachten, en de ouders die er hun kinderen aan toevertrouwens te krenken op een trouwens onverdiende wijze; vaststellend dat de regering door haar schoolpolitiek deze beginselen verkracht; zijn de ondertekenaars... zo vrij aan Zijne Majesteit kennis te geven van hun ernstige bezorgdheid voortspruitend uit de overtuiging dat de ontworpen wetten het land slechts kunnen voeren naar een hardnekkige strijd en een diepe en blijvende verdeeldheid onder de burgers. Zij hebben de eer te zijn met de diepste eerbied, van Zijne Majesteit de zeer nederige, zeer onderdanige en zeer trouwe dienaren.", *De Standaard*, 10.5.55, p. 1.

Het petitionnement had een dubbel doel. Enerzijds politieke drukking uitoefenen op het parlement en de regering. Dit gebeurde op het meest opportune moment. Het petitionnement werd georganiseerd in de week van 14 tot 21 mei, terwijl op 17 mei de publieke debatten over het wetsontwerp 217 in de Kamer begonnen. De overhandiging van het petitionnement nam plaats op 9 juli. Op 10 juli was er de grote betoging te Brussel en op 12 juli begonnen de debatten in de Senaat. Anderzijds was het petitionnement ook een middel om de bevolking te sensibiliseren. Het massale huisbezoek van de militanten in de gemeenten, binnen de tijdsperiode van één week, moet toch een enorme impact op de bevolking hebben gegeven. In dat opzicht kunnen we het petitionnement zowel als een uiting van, als een middel tot mobilisatie beschouwen.

Met het petitionnement kwam duidelijk aan het licht dat de schoolkwestie een grote weerklank vond bij de bevolking. Dit bleek ook uit een opiniepieling uitgevoerd doorhet Secretariaat van het NCVD over de schoolstrijd. De resultaten werden eind mei bekendgemaakt (112).
Uit een vraag die naar de belangrijkeid van verschillende actuele problemen peilde, bleek dat 51% de schoolkwestie als het belangrijkste probleem beschouwde. In Vlaanderen hechtte men meer belang aan de schoolkwestie (54%) dan in Wallonië (47%). Het primeren van het schoolvraagstuk was niet te verwonderen na de gevoerde informatiecampagne, de talrijke betogingen, tegenbetogingen, incidenten, enz.
Wat betreft de houding t.o.v. de ontwerpen Collard was 47% van de ondervraagden contra, 29% was pro, 14% wist het niet en 10% was onverschillig. In Vlaanderen waren er meer tegenstanders van de ontwerpen Collard, dan in het Franstalige taalgebied (113). Uit deze antwoorden bleek niet alleen de sterke tegenstand tegen het ontwerp Collard, maar ook dat de opinievorming sterker gecristalliseerd was bij de rechterzijde dan bij de linkerzijde (29% pro tegenover geen mening : 24% !).
Verder werden er vijf redenen opgegeven om niet akkoord te gaan met de ontwerpen Collard. Overwegend werden aangeduid, elk met 34%, dat 'alle Belgen gelijk zijn voor de wet' en dat 'men het land wil ontchristelijken'. Verder vond 16% 'het is niet rechtvaardig dat de katholieken voor hun onderwijs meer moeten betalen', 12% 'de vrij-

(112) *La Libre Belgique*, 21.6.55, p. 1 en E. VERCAEREN, *op.cit.*, pp. 107-109.
(113) We geven hier de cijfers niet weer, aangezien er in de berichtgeving van *La Libre Belgique* een fout moet zijn geslopen. De totalen kloppen niet helemaal.

heid van de familievader in gevaar' en 4% 'zonder subsidies kunnen de vrije scholen niet bestaan'. De twee belangrijkste motieven waren ook de fundamentele argumenten die van katholieke zijde werden aangevoerd, resp. het grondwettelijk principe door de CVP-parlementairen en het NCVD, en het godsdienstig motief aangevoerd door het episcopaat.

2. Betogingen en tegenbetogingen : sociale agitatie

In deze periode werden talrijke gewestelijke betogingen ingericht door de lokale Comités voor Vrijheid en Democratie. In tabel 3 geven we hiervan een overzicht :

TABEL 3 :

BETOGINGEN, GEORGANIZEERD DOOR DE LOKALE CVD, IN DE PERIODE 16 APRIL - 30 JULI 1955

Plaats	Aantal participanten	Datum	Bron
Antwerpen	60 à 70.000	17 april	D.S.,18 april,p.1
Vucht	5.000	18 april	D.S.,20 april,p.4
Lent	honderden	20 april	D.S.,22 april,p.5
Loenhout	500	25 april	D.S.,29 april,p.2
Ciney	7.000	1 mei	L.B.,3 mei,p.4
Gooik	honderden	8 mei	L.B.,10 mei,p.2
Leuven	1.500/1.200	11 mei	D.S.,13 mei,p.5 + L.B.,14 mei,p.5
Dendermonde	10.000	15 mei	D.S.,17 mei,p.4 + L.B.,14 mei,p.5
St.Martens en St.Kwintens-Lennik	duizenden	22 mei	D.S.,24 mei,p.5
Overijse	honderden/200	22 mei	D.S.,24 mei,p.8 + L.B.,24 mei,p.4
Namen	12.000	4 juni	L.B.,6 juni,p.3
Oostende	50.000/40.000	19 juni	D.S.,20 juni,p.1 + L.B.,20 juni,p.5
Gent	60.000/45.000	19 juni	D.S.,20 juni,p.1 + L.B.,20 juni,p.5
Florennes	4.000	26 juni	L.B.,28 juni,p.4
Luik	15.000/12.000	2 juli	D.S.,3 juli,p.1 + L.B.,4 juli,p.3
Ieper	1.000	23 juli	D.S.,24 juli,p.7

Wanneer we deze tabel vergelijken met tabel 2 van sub-fase 1, zien we duidelijk dat het volume van collectieve actie enorm was toegenomen. De twee grootste betogingen in de vorige periode trokken 7.000 en 15.000 participanten, terwijl in deze periode aan verschillende betogingen 40.000 à 70.000 participanten deelnamen.

Verder was ook de Rerum-Novarum-viering van belang. Op 1 mei werd aangekondigd dat de Rerum-Novarum-viering op 19 mei voor de christelijke arbeiders een dag van strijd en verzet zou worden (114). De viering stond in het teken van de schoolstrijd en in het hele land waren er grote betogingen. We beschikken over cijfers van de volgende steden (115) : Brussel : 12.000, Gent : 12.000, Brugge : 3.000, Mechelen : duizenden, Ieper : 1.000 (116), Leuven : duizenden, Waver : 3.000, Bastogne : 18.000, Verviers : 10.000, Doornik : 8.000. Opvallend waren de grote betogingen in Wallonië. Dit was waarschijnlijk een reactie op de gebeurtenissen in het Luikse waar Renard op 1 mei opgeroepen had om een katholieke betoging, voorzien voor 11 juni te Luik, te boycotten.

Ook talrijke tegenbetogingen namen plaats, vaak gepaard gaande met incidenten. In het Vlaamse landsgedeelte namen de belangrijkste tegenbetogingen plaats in Mol en Geel op 19 april (117) en in Turnhout op 27 april (118). Dezen gaven aanleiding tot heel wat reacties in de pers en in de Kamer, tot zelfs een herderlijk schrijven van kardinaal van Roey toe.

De goedkeuring van het wetsontwerp Collard in de Kamer op 13 juni leidde tot talrijke incidenten. Lefèvre verklaarde op 13 juni aan de pers : "Wij staan thans voor een oorlogswet... De wet is een oorlogswet omdat zij geïnspireerd is door een diep misprijzen voor de katholieke bevolking... De christelijke gemeenschap... bevindt zich thans in een staat van wettige zelfverdediging. Moesten de leiders in gebreke blijven, dan zullen de troepen genoeg vindingrijkheid bezitten om de oorlog verder te voeren..." (119). De stemming van het ontwerp leidde tot een grote beroering en gewelddadige reacties in verschillende delen van het land. Voornamelijk in West-Vlaanderen en Limburg lokte de goedkeuring incidenten uit. Op kerktorens werd de stormklok geluid, de zwarte vlag wapperde aan talrijke ge-

(114) *De Standaard*, 1.5.55, p. 4.
(115) Respectievelijk in : *De Standaard*, 20.5.55, p. 1; 17.5.55, p. 4; 21.5.55, p. 2, *La Libre Belgique*, 21.5.55, p. 5; *De Standaard*, 22.5.55, p. 5.
(116) Deze Rerum Novarum-viering werd in Ieper op 15 mei gehouden.
(117) *De Standaard*, 20.4.55, p. 7; 21.4.55, p. 5; 29.4.55, p. 2.
(118) *De Standaard*, 28.4.55, p. 1; 29.4.55, p. 6; 2.5.55, p. 1; 13.5.55, p. 2.
(119) *De Standaard*, 14.6.55, p. 1.

bouwen. Ook sabotagedaden werden gepleegd : op wegen werd het verkeer stilgelegd met afgekapte bomen en telefoonpalen, wegen werden opgebroken. Te Zonhoven werden zelfs al de toestellen in de automatische telefoooncentrale vernietigd, zodat het gehele telefoonnet buiten dienst werd gesteld. Spontane betogingen (te Kortrijk met 3.000 personen) en gevechten met socialisten en politie vonden plaats (120).

Belangrijk in deze periode was de grote beroering in het Luikse bekken vanwege de acties van de katholieken.

Naar aanleiding van een geplande betoging te Luik op 11 juni door het lokale Comité voor Vrijheid en Democratie van Luik, kwam de tegenmobilisatie op gang. De acties van de katholieken, en dan vooral de tegenbetogingen en het gebruik van geweld, wekten grote verontwaardiging bij het FGTB en de Gemeenschappelijke Actie. Ze mobiliseerden hun achterban "contre la dictature cléricale". In het Luikse bekken escaleerden van begin mei tot eind juni de incidenten tot een gevaarlijk hoogtepunt.

Op 1 mei kondigde André Renard, voorzitter van de Gemeenschappelijke Actie, een algemene staking aan te Luik op 11 juni. Hij nodigde de militanten uit om zich te verzetten, gewapend met hun werktuigen, op de aangekondigde manifestatie van het CVD. Hierop deelde het CVD van Luik mee dat de ordewoorden behouden bleven en deed een oproep om op 11 juni rustig en waardig te betogen.

Op 6 juni begaven zich delegaties van zowel de Gemeenschappelijke Actie als het Luikse CVD bij de gouverneur van de provincie Luik en de burgemeester van Luik. Deze laatsten gaven uiting aan de vrees dat de betoging van 11 juni aanleiding zou geven tot bloedige incidenten in de stad. Gehoor gevend aan die oproep, besliste het CVD om de betoging uit te stellen tot een latere datum. Het regionaal comité van de Gemeenschappelijke Actie trok de ordewoorden van actie en staking, gegeven voor die dag, in. Het akkoord betekende slechts een voorlopig uitstel van de moeilijkheden. Op 20 juni kreeg het Luikse CVD de toelating om op 2 juli te betogen in Luik. Doordat beide partijen niet bereid waren samen te komen voor verdere besprekingen, werd een hele polemiek gevoerd via de pers (121). Op 28 juni vaardigde het comité van de Gemeenschappelijke Actie van het arrondissement Luik voor 2 juli de ordewoorden uit van algemene staking en het verhinderen van de katholieke betoging door tegenbetoging van de arbeiders.

(120) *De Standaard*, 15.6.55, p. 4; 17.6.55, p. 6.
(121) *La Libre Belgique*, 23.6.55, p. 5; 24.6.55, p. 5; 25.6.55, p. 3 en *De Standaard*, 26.6.55, p. 2.

Zodanig was de spanning eind juni tot een ondraaglijk hoogtepunt gestegen. Aan beide zijden waren toegevingen onafwendbaar, wilde men bloedig geweld vermijden. Op 30 juni leidden uiteindelijk besprekingen tussen vertegenwoordigers van de CVP, het ACV, de BSP en het ABVV tot een akkoord. Het NCVD en het nationaal Comité voor Gemeenschappelijke Actie zagen de eerste drie maanden af van het inrichten van gelijk welke tegenbetoging. Verder verbonden de betrokken partijen er zich toe dat de vrijheid van betoging en onschendbaarheid van personen en lokalen zou geëerbiedigd worden. De aangekondigde betogingen van het CVD op 2 juli in Luik en op 10 juli in Brussel, en van de Gemeenschappelijke Actie op 3 juli te Wetteren, Heule en Kermt (i.v.m. sociale eisen) konden dus in alle vrijheid plaats hebben.
Alle partijen waren opgelucht met het akkoord, maar er bleef onzekerheid. Niemand wist hoe de gewone militant zou reageren. Of beide partijen de 'godsvrede' goedschiks zouden aanvaarden bleef een open vraag. Globaal echter toonden de militanten, gezien de voorbije spanningen, zich opmerkelijk gedisciplineerd. Op 2 juli was er toch een tegenbetoging van Luikse arbeiders, die zich evenwel beperkte tot verbaal geweld. Ook op 3 juli was er een katholieke tegenbetoging te Wetteren. Dit zouden echter de laatste incidenten zijn (122).

Tenslotte greep er een indrukwekkende nationale betoging plaats te Brussel op 10 juli.

De publieke aankondiging voor een nationale betoging te Brussel kwam vrij laat : op 25 juni. Waarschijnlijk hoopte men nog op een verklaring of een stellingname van de regering in de zin van een intrekking van wetsontwerp 217. De officiële toelating voor de betoging kwam op 4 juli vanwege de Brusselse burgemeester. Dan pas begon de eigenlijke propaganda voor de betoging. Op de betoging van 10 juli waren naar schatting 250.000 mensen aanwezig. Niettegenstaande de late propaganda was dit grote aantal toch niet verwonderlijk. Met de voorbije mobilisatiecampagne, de talrijke betogingen en acties in Luik, stond het land op hoogspanning en moesten niet veel inspanningen meer geleverd worden om de mensen te mobiliseren voor de betoging. Aan het einde van de betoging kondigde Lefèvre de wachtwoorden aan. Een aantal waren een herhaling van de vroegere wachtwoorden. Nieuw waren de financiële wachtwoorden : terugtrekking van de deposito's op de Postchecks; tegenwerking, met

(122) *La Libre Belgique*, 26.5.55, p. 7; 27.5.55, p. 4; 7.6.55, p. 4; 23.6.55, p. 5; 1.7.55, p. 4, 4.7.55, p. 4 en in *De Standaard*, 30.6.55, p. 5; 1.7.55, p. 5; 2.7.55, p. 2; 3.7.55, p. 6.

alle middelen, van de leningen, zowel die van de Staat als die van de parastatalen. Tijdens een persconferentie op 11 juli verklaarde Lefèvre dat de financiële wachtwoorden bedoeld waren om de regering in thesauriemoeilijkheden te brengen (123).

Deze grote betoging was belangrijk als laatste drukkingsmiddel op de regering. De wet was immers nog niet gestemd, maar toch al in behandeling bij de Senaat. Door het op de been brengen van een enorme mensenmassa wou men een laatste verwittiging geven aan de regering.

3. Compromisvoorstellen en aanzet tot de derde fase

Het begin van de debatten over het wetsontwerp Collard begon in de Senaat op 12 juli. In de loop van deze debatten werden nog enkele voorstellen gedaan om alsnog een oplossing te vinden voor de schoolkwestie.

Op 13 juli publiceerde 'Le Conseil National des Combattants de Belgique', veertien 'vaderlandslievende verenigingen' vertegenwoordigend, een dagorde met een oproep tot de overheid om tot overeenstemming te komen over de schoolkwestie. De oudstrijders stelden de oprichting van een commissie voor, waarin onpartijdige deskundigen een nationale oplossing zouden uitwerken (124). Struye bracht dit voorstel tot oprichting van een nationale commissie naar voor in de Senaat op 14 juli (125).

Een tegenvoorstel kwam op 15 juli van Rolin (socialist), gesteund door Coulonvaux (liberaal). Rolin verklaarde zich akkoord met een opschorting van het wetsontwerp 217 en de oprichting van een commissie, op voorwaarde dat ook de wetgeving Harmel opgeschort werd. Dit betekende een terugkeer tot het stelsel van vóór 1950. De interventie van Rolin had het effect van een bom (126).

Het idee van Rolin bracht enige verwarring teweeg bij de katholieke rangen. Alhoewel het idee bij de PSC op het ideologische plan in goede aarde viel, betekende het de terugkeer naar 1949. Dit impliceerde een verlies van anderhalf miljard voor het vrij onderwijs,

(123) *De Standaard*, 25.6.55, p. 1; 5.7.55, p. 4; 11.7.55, p. 1; 12.7.55, p. 8.
(124) Ook in april 1955 reeds hadden Harmel en Bekaert voorgesteld om het onderwijsprobleem te depolitiseren via een op te richten commissie. In *De Standaard*, 21.4.55, p. 1, 5.
(125) P. STRUYE, "La guerre scolaire continue", *Revue Générale Belge*, XCI, 1955, 8, pp. 1604-1606.
(126) Volgens Leclercq-Paulissen lag de verantwoordelijkheid voor dit initiatief volledig bij Rolin.

terwijl de wet Collard slechts in een vermindering van subsidies van 500 miljoen voorzag. Vandaar dat rechts het voorstel van Rolin moest afwijzen.

De linksen, een moment ontredderd, konden zichzelf feliciteren met deze 'gelukkige ontknoping'. Ze trokken er het tactische voordeel uit van, tegen wil en dank, door de voorstellen van Rolin, rechts in het nauw te hebben gedreven op het financiële terrein. Paradoxaal leken de clericalen Collard boven Harmel te verkiezen, het geld boven de principes (127).

Beide verzoeningspogingen waren mislukt en de wet zou op 21 juli in de Senaat gestemd worden. Ditmaal volgde geen gewelddadige reactie.

Vanaf dan zou een derde fase in het katholieke verzet aanbreken. Deze fase bestrijkt een vrij lange periode : van augustus 1955 tot aan de verkiezingen op 1 juni 1958. Dit is te verklaren door het feit dat de gebeurtenissen zich niet meer zo talrijk voordeden. De gevoerde actie werd beperkt tot twee punten : de actie 'School en Gezin' en een voorlichtingscampagne ter voorbereiding van de verkiezingen van 1958.

Op 28 oktober 1955 werd de vzw School en Gezin opgericht. Deze vereniging stond in voor de organisatie van geldinzamelingen, het beheer van het schoolfonds en de verdeling van de ontvangen gelden. Zo hoopte men de onmiddellijke noden van het vrij onderwijs te kunnen lenigen en de bestaande scholen in stand te houden. Deze actie werd sterk gepromoveerd door de bisschoppen. Tussen juni 1955 en juli 1957 hadden de meeste herderlijke tussenkomsten betrekking op de actie School en Gezin en werden de katholieken aangemaand hun kinderen naar katholieke scholen te sturen. De actie bleek succes te kennen. Alleszins kon ze de nadelige financiële gevolgen van de wet Collard compenseren.

De actie van het NCVD was minder spectaculair geworden dan vóór het stemmen van de wet Collard. Na juli 1955 was de tijd van betogen voorbij tot in 1958. Men zag in dat elk verzet tegen de parlementaire meerderheid tot op zekere hoogte nutteloos was. Daarom spitste het NCVD alle aandacht toe op het voeren van een voorlichtingscampagne tot aan de verkiezingen van 1958. Met de voorlichtingscampagne over de draagwijdte van de wet en haar uitvoeringsbesluiten werd definitief gestart op 1 maart 1956. Men wilde de actie

(127) J. LECLERCQ-PAULISSEN, "Essai d'interprétation du problème scolaire en Belgique", *Structures et régimes de l'enseignement dans divers pays*, Brussel, 1964, pp. 156-157.

terug op gang brengen. De vroeger gegeven wachtwoorden bleven bestaan, maar hadden aan kracht verloren. Ook waren tengevolge van een zekere moedeloosheid enkele arrondissementele comités ontbonden. Men meende dat dit kon gecompenseerd worden doordat de militanten hun inspanningen verlegd hadden naar het recruteren van leerlingen. Van actief verzet was er na de publicatie van de uitvoeringsbesluiten (begin 1956) geen sprake meer. Gans het jaar 1957 werd gekenmerkt door een stagnatie van de strijd. De strijdbaarheid was overal verdwenen, niettegenstaande de verkiezingen snel naderden.

Om weer de openbare mening te sensibiliseren, werd het NCVD naar buiten toe actief in februari 1958. Een nationale betoging te Brussel werd aangekondigd. De betoging van 18 mei was een succes : 200.000 participanten namen er aan deel. De campagne werd gesteund door de CVP, die streefde naar het behalen van goede verkiezingsresultaten. In het CVP-kiesplatform werd, naast de verkorting van de militaire diensttijd tot twaalf maanden en het opvoeren van het arbeiderspensioen, de klemtoon gelegd op de schoolkwestie. De CVP werd hierin geholpen door de bisschoppen die er niet voor terugschrokken om richtlijnen ten gunste van de CVP uit te vaardigen nopens de aanstaande verkiezingen (128).

III. INTERPRETATIES

Van Doorn beschreef het verloop van mobilisatie als een sprongsgewijs opvoeren en inzetten van een potentieel aan activa. Mobilisatie heeft immers, gegeven de afstand tussen voorhoede en volgelingen, één onmiskenbaar nadeel : zij werkt afmattend. Het blijkt uit ervaring dat het continu op spanning houden van een collectiviteit niet mogelijk is. Het mobilisatiemodel vertoont dus niet een stroommodel, maar een repeterend stootmodel (129). Dit proces met haar toppen en dalen van activiteit vonden we duidelijk terug in de schoolstrijd. Het werd door de katholieke groepen als een tactisch beginsel gehanteerd. De katholieke groepen reageerden op de onderwijsmaatregelen met een escalatie die zorgvuldig in toom werd gehouden.

De eerste fase was een aanloop op het harde katholieke verzet na 1 februari. De regering werd gewaarschuwd dat de onderwijs-

(128) E. VERCAEREN, *op.cit.*, pp. 113-124; J. BILLIET, *Secularisering en verzuiling in het onderwijs. Deel I : conflictsituaties rond het onderwijs*, p. 115; G. DIERICKX, *op.cit.*, p. 246.
(129) J.A.A. VAN DOORN, *Met Man en macht. Sociologische studies over maatschappelijke mobilisaties*, Boom, 1973, pp. 21-22, 36-55.

maatregelen op het verzet van de katholieke bevolking kon rekenen. In deze fase zou de strijd gevoerd worden door de politici in het parlement en het ACV reageerde met het opzetten van de eerste extra-parlementaire actie (de nationale protestdag van 24 nov. 1954 en de aangekondigde mars op Brussel door de leden van het ACW op 13 januari). De actie van het ACV hield zich echter in eerste instantie op het strikt syndicale vlak. De mars op Brussel functioneerde ook als een stok achter de deur voor de onderhandelingen. Gedurende een maand werd intensief onderhandeld, maar als bleek dat dit niets fundamenteels opleverde, betekende dit het einde van de oppositie met de normale middelen.

In de tweede fase speelde het NCVD een dominante rol en zou het buiten-parlementaire verzet organiseren. De christelijke organisaties werkten samen en voerden actie op basis van hun gemeenschappelijk kenmerk : hun katholiciteit. Ze werden hierin gesteund door de bisschoppen die de katholieke bevolking opriepen om zich te verzetten. Vooreerst werd in maart een grote mobilisatiecampagne gevoerd en de organisationele infrastructuur werd uitgebreid : nieuwe plaatselijke comités voor Vrijheid en Democratie werden opgericht en overal ontstonden oudervereniging en. Dit resulteerde in een eerste hoogtepunt met de betoging te Brussel op 26 maart. Hierna werd een rustpauze ingeschakeld tot half april. Daarna kregen we een escalatie van collectieve actie, waarbij de tegenbetogingen een klimaat van onrust en sociale agitatie creëerden. Het katholiek verzet culmineerde tot een nieuw hoogtepunt met de overhandiging van het petitionnement op 9 juli en de betoging te Brussel op 10 juli.

Hierbij bevond de CVP zich in een dubbelzinnige positie : enerzijds onderhandelingen openhouden en het parlementaire spel spelen, anderzijds contact houden met de troepen die onderhandelingen wantrouwden en ze bestempelden als verraad (130). Naar links toe stelde de CVP dan ook voor alsof ze slechts één van de leden was van het NCVD, en daarom nog niet het belangrijkste lid. Door de socialisten werd dit echter duidelijk doorprikt (131). Dit roept de vraag op wie bij deze mobiliseringsfenomenen de leiding had. Waren het de politieke of de andere leiders van de katholieke zuil ? Volgens Dierickx lag de leidende rol bij de CVP. Hij schreef hierover : "... Het is zeker niet juist dat de politieke elite tegen haar zin werd meegesleept in dit open conflict. De veronderstelling dat de politieke leiders minder overtuigd of minder actief zouden geweest zijn wordt door

(130) J. LECLERCQ-PAULISSEN, *op.cit.*, p. 155.
(131) zie de term 'schoolstrijdcomité van de CVP' in de "oproep tot het Belgische volk" op 24 juni van het Nationaal Comité voor Gemeenschappelijke Actie, in *De Standaard*, 26.6.55, p. 2.

onze getuigen afgewezen. Theo Lefèvre was niet alleen in naam voorzitter van het NCVD, maar ook effectief de leider. Ook van andere politici worden met enig welgevallen anecdotes verhaald waaruit blijkt hoe zij op straat hun man hadden gestaan. Het is natuurlijk een feit dat het ACV in het publieke forum reeds einde 1954 de spits had afgebeten. Maar dit was volgens de betrokkenen een kwestie van tactiek : "Getrennt marschieren, vereint verschlagen." (132). Leclercq-Paulissen heeft hierover een andere mening. Volgens deze auteur had de CVP de situatie in de tweede fase niet meer in handen (133). Ook volgens Huyse was het conflict aan de controle van de politieke elite ontsnapt (134). Er kwamen inderdaad een reeks pijnlijke incidenten voor maar tot grootscheepse botsingen kwam het nooit, doordat tijdig een 'godsvrede' ingesteld werd waardoor men voortaan niet meer zou tegenbetogen. Dierickx schreef hierover : "De massamobilisatie was inderdaad bedoeld om een zekere dreiging uit te stralen... Het lijkt erop dat de linkerzijde zwaarder getild heeft aan deze dreiging dan het NCVD zelf... Het is opvallend hoe de actie op straat begon toen de actie in het private forum vastliep, hoe zij haar hoogtepunt bereikte wanneer dit het meest opportuun was, namelijk wanneer het wetsontwerp in Kamer en Senaat besproken werd, en hoe zij verflauwde zodra de wet Collard goedgestemd was. Aan het leiderschap van de politieke elites mogen wij dus niet twijfelen.. (135). De gegevens uit ons onderzoek wijzen helemaal in de richting van de interpretatie van Dierickx (136).

In deze periode konden we ook de sprong in de culturele, sociaalstructurele en temporale dimensie, zoals Van Doorn aangeeft, constateren.

Cultuur in sociologische zin laat zich stratificeren. In de hoogste regionen blijven de waarden, daaronder ressorteren de normen en weer lager op de ladder staan de sociale rollen, organisatorische regels en tactieken, die in de praktijk zijn gegroeid, samen met sociale technieken en vaardigheden. We spreken van een culturele sprong indien

(132) G. DIERICKX, *op.cit.*, p. 241.
(133) J. LECLERCQ-PAULISSEN, *op.cit.*, p. 156.
(134) L. HUYSE, *De gewapende vrede. Politiek in België tussen 1945 en 1980*, Leuven, 1980, p. 40.
(135) G. DIERICKX, *op.cit.*, pp. 242-243.
(136) zie de belangrijke rol die de CVP-leden en militanten toegewezen kregen bij de uitvoering van het actieplan van 14 februari en bij de oprichting van de lokale Comités voor Vrijheid en Democratie, de leidende rol van Lefèvre in het NCVD, de protestmotie-actie van de CVP-mandatarissen en tenslotte de opmerkelijke discipline bij de militanten wanneer het ordewoord tot tegenbetogingen ingetrokken werd.

problemen worden geherdefinieerd in termen van een hoger stadium, met overspringing van een tussenniveau. In veel gevallen gaat het bij mobilisatie om herformulering in termen van waarden. Het praktische probleem waarrond het draaide in de schoolstrijd, de subsidiëring van het vrij onderwijs, werd vertaald in de waarden : 'alle Belgen zijn gelijk voor de wet', 'de katholiciteit van het land', de 'vrijheid van de familievader',...

Een proces dat een maatschappelijke maar eigenlijk ook een culturele overspringing inhoudt, is het proces van politisering. Het politieke niveau is immers het hoogste niveau. Het betrekken van denken en doen op juist dat niveau kan daarom als een politiseringsproces worden aangeduid. Men richt zich op het interpreteren van allerlei ogenschijnlijk technische en neutrale kwesties in termen van politieke beslissingen, en men tracht de maatschappelijke hiërarchie of arbeidsverdeling hetzij uit te schakelen, hetzij, gepolitiseerd, juist in te schakelen. Een politiseringsproces vond plaats bij de christelijke organisaties die zich normaal niet als een politieke organisatie presenteerden, zie de deelname van het ACV, de middenstand, werkgeversorganisaties, oudervereniging en, vrouwenverenigingen aan het NCVD. Daarbij waren vaak in de lokale Comités voor Vrijheid en Democratie alle christelijke organisaties van de gemeente verenigd in de strijd tegen het wetsontwerp Collard.

We kunnen ook spreken van een sprong in de tijd. Bij mobilisatie wordt het feit genegeerd dat 'alles zijn tijd moet hebben', zoals genegeerd wordt dat 'iedereen zijn plaats heeft'. De normale volgtijdelijkheid en fasering wordt doorbroken of gecomprimeerd. Men denkt de programmering of planning te kunnen forceren. Met de campagne van het NCVD had men ambitieuze doeleinden voor ogen : verhinderen dat de wetsontwerpen gestemd werden en daarom de regering ten val brengen. De regering die in het parlement de meerderheid bezat en eensgezind was in haar antiklerikalisme, ten val brengen door een kortstondige campagne vanwege de oppositie, was toch geen realistische doelstelling.

Het hoogtepunt in de strijd situeerde zich op 9 en 10 juli maar, zoals Tilly (137) stelde, de collectieve actie heeft haar reële limieten. De belangrijkste limieten zijn kansen en mobilisatie. Op 21 juli werd de wet gestemd in de senaat en het verderzetten van eenzelfde actie was zinloos geworden. Enkel de verkiezingen van 1958 konden nog de kansen keren en een gunstige wending voor het vrij onderwijs met zich meebrengen. Anderzijds kon de groep niet meer bronnen aanboren dan ze actueel had gemobiliseerd. Wat de actie had kunnen

(137) Ch. TILLY, *op.cit.*, pp. 84-87.

geven, had zij reeds gegeven. Daarbij moeten we ook rekening houden met een belangrijke realiteit : de mobilisatie op zichzelf kost veel. De organisatie van de groep stelt zichzelf belangrijke beperkingen aan collectieve acties en mobilisatiestrategieën. En de eigen belangen definiëren welke soorten van winst en verlies aanvaardbaar of onaanvaardbaar zijn. De last om de mobilisatie op gang te houden begon zwaar te wegen. We herinneren eraan dat de mobilisatie van de katholieke groepen reeds een contra-mobilisering bij de socialisten had opgeroepen. Maar belangrijker nog was dat de eigen belangen van de christelijke organisaties terug op de voorgrond kwamen. Het prioritair stellen van de schoolkwestie werd hinderlijk voor de eigen belangenbehartiging. Reeds eind juni, begin juli 1955 kwamen de sociaal-ekonomische kwesties terug op de voorgrond.
Bekaert, voorzitter van het FEKAWE en tevens voorzitter van het VBN, werd door het ABVV aangevallen omwille van zijn participatie aan het NCVD. In een communiqué stelde het ABVV : "... de h. Bekaert de objectiviteit heeft verbeurd die met zijn functie van voorzitter van het VBN moet samengaan en in die voorwaarden ontzegt het aan de h. Bekaert het vereiste gezag om nog gelijk welke paritaire bijeenkomst voor te zitten..." (138). Bekaert behield en kreeg echter opnieuw het volledige vertrouwen van de beheerraad van het VBN (139).
Waar het ACV in de schoolstrijd hecht had samengewerkt met het FEKAWE (zie o.a. de ordewoorden voor de betoging van 26 maart), kwam het ACV in conflict met de werkgevers naar aanleiding van de sociaal-economische eisen. Einde juni 1955 was het ACV de mening toegedaan dat de werknemers voldoende geduld aan de dag hadden gelegd (140) en op een beperkt congres van 5 juli werd beslist elke zaterdag te staken. Deze zaterdagstakingen zouden voortgezet worden tot er eind juli een akkoord tot stand kwam (141). Bij het ACV besefte men ook dat de schoolstrijd een gevaar kon betekenen voor de eigen organisatie. Joye en Lewin merkten in dit verband op : "Het was nochtans in de schoot van de christelijke arbeidersbeweging

(138) *De Standaard*, 23.6.55, p. 1.
(139) L. BROUWERS, *Vijftig jaar Christelijke Werkgeversbeweging in België. Deel II : na de oorlog : 1945-1972*. Brussel, 1974, p. 196.
(140) Reeds in mei had het ACV-Limburg een groene-check-actie gevoerd tegen de afschaffing van de 'Vergoeding voor de Moeder aan de Haard'. Op 23 mei werden 17.834 protestbrieven van Limburgse gezinshoofden door een delegatie aan de regering overhandigd. *De Standaard*, 24.5.55, p. 1.
(141) *ACW-Activiteitenverslag 1955 en 1956*, 18de congres van ACW, Brussel, 11-12 januari, 1957, p. 155 en in *De Standaard*, 29.6.55, p. 2.

dat het besef van het gevaar van een algemene klerikalisering van de christen-democratische politiek het grootst was... De klerikale conservatieven van Luik en Brussel droomden van een nieuwe absolute meerderheid voor de CVP. Als dit het resultaat zou kunnen zijn van de schoolstrijd, dan zou die herovering hun eigen stellingen in de partij consolideren, en dit ten koste van de democratische christelijke vleugel en de Vlaamse eisen..." (142).
Ook de middenstand begon te reageren tegen de middenstandspolitiek van de regering. Op 3 juli werd een nationale kaderdag over de fiscale en sociale lasten gehouden door het NCMV. Een protestcampagne werd ingezet. Protestmeetings werden in juli gehouden in Antwerpen, Mechelen en St.-Niklaas (143). De schoolstrijd heeft ook geleid tot verdeeldheid en verzwakking van de FNCM. Hier betekende de participatie aan de schoolstrijd een verliespunt voor de eigen organisatie. De FNCM betrachtte sinds 1948 deconfessionalisatie en liet het woord 'chrétienne' uit de benaming wegvallen. Nochtans nam de FNCM stelling in de schoolstrijd en werd lid van het NCVD. Deze participatie werd niet unaniem goedgekeurd en leidde in mei 1955 tot moeilijkheden met de centrale leiding. De dissidenten hergroepeerden zich in 'L'Union Nationale des Classes Moyennes', officieel neutraal, en bevatte een gedeelte van de effectieven van de FNCM, vooral het gebied Luik en Gent. Wat overbleef van de FNCM, werd lid van de inmiddels opgerichte 'Mouvement Chrétien des Indépendants et des Cadres'. Niettegenstaande het lidmaatschap van de MIC en pogingen om samen te werken met het NCMV, bleven de effectieven van de FNCM zwak (144).

Het demobilisatieproces wordt door Van Doorn op dezelfde wijze geïnterpreteerd als de analyse van het mobilisatieproces. In het

(142) P. JOYE en R. LEWIN, *op.cit.*, pp. 330-331.
(143) *De Middenstand*, XXVI, 1955, 9 juli, p. 1, 8.
(144) J. HINNEKENS, "Ontstaan en groei van het sociaal katholicisme in België", *Christelijke organisaties in nieuw perspectief*, Antwerpen, 1966, p. 32. — P. CLAEYS, *Groupes de pression en Belgique*, ULB, 1973, pp. 210-211, 214. — J. SMITS, "De standenvertegenwoordiging in de Christelijke Volkspartij en de Parti Social Chrétien", *Res Publica*, XXIV, 1982, 1, p. 91. — "Un mouvement Chrétien des Indépendants et des Cadres", *Les dossiers de l'action sociale catholique*, XXXII, 1955, 5, pp. 352-354. — "Waarom de Gentse Unie onslag nam bij de FNCM", *De Middenstand*, XXXVI, 1955, 28 mei, p. 8. — Nationaal Congres NCMV, *Activiteitenverslag*, Brussel, 8-9 okt., 1955, pp. 98-99.

demobilisatieproces, dat na de stemming van het wetsontwerp Collard in de Senaat optrad, konden we ook hier de drie dimensies herkennen.
Van de aanvankelijke oriëntering op de algemene waarden kwam men terug op het praktische probleem : de geldmiddelen voor het vrij onderwijs. Het doeldenken werd middeldenken. Onder leiding van de bisschoppen werd een gedeelte van het, door de acties van het NCVD gemobiliseerde potentieel, omgebogen ten behoeve van de omhalingen voor 'School en Gezin'.
Hetzelfde gebeurde in sociaal-structurele zin. De beweging werd organisatie. Er werden organisaties opgericht, specifiek ter ondersteuning en versterking van het vrij onderwijs : de VZW School en Gezin, de Nationale Confederatie der Oudervereniging en het Nationaal Secretariaat van het Katholiek Onderwijs.
Ook in de tijdsdimensie keerde men terug naar de dagelijkse sleur. De periode van extra-parlementaire actie was voorbij tot 1958. In 1957 werd een officieuze overeenkomst gesloten onder de politieke leiders om het conflict opnieuw binnen de parlementaire arena te houden (145). Maar reeds vanaf augustus 1955 was de katholieke bevolking zich gaan voorbereiden op een langere oppositie. De verkiezingen van 1958 zouden een oplossing moeten brengen voor het vrij onderwijs. Deze verkiezingen werden dan ook zorgvuldig voorbereid.

Waar we hierboven een beschrijving gaven van het mobilisatieproces, trachten we nu het succes van de mobilisatie te verklaren. Het betreft hier niet de resultaten van de actie, maar de geslaagde poging om de katholieke bevolking actief te betrekken in de schoolkwestie.

Als uitgangspunt nemen we het mobilisatieprogramma zoals Tilly dit weergeeft. De belangrijkste variabelen die de waarschijnlijkheid van het leveren van activa (146) bepalen, zijn de mate van concurre-

(145) G. DIERICKX, *op.cit.*, p. 246.
(146) De activa kunnen van zeer uiteenlopende aard zijn. Tilly verwijst hier naar Etzioni's classificatie van mobilisatie aan de hand van de soorten activa : 1. Utilitaire mobilisatie : goederen, informatie, diensten, geld; 2. Dwingende mobilisatie : wapens, leger, manipulatieve technieken; 3. Normatieve mobilisatie : loyaliteiten, verplichtingen. Maatschappelijke mobilisering omvat alle drie de soorten mobilisatie. Bij deze classificatie gaat het dus niet om de middelen die een bepaalde mobilisatie tot stand kunnen brengen, maar de aard van het proces zelf : wàt wordt gemobiliseerd.

rende claims op de betrokken activa, het soort actie waarvoor de activa gebruikt worden, en hoe georganiseerd de groep is. Een groot deel van het werk van de mobilisatie gaat dan ook naar het veranderen van deze drie variabelen. Een mobilisatieprogramma bestaat dan uit de volgende componenten :

1. Accumulatie van de activa,
2. Verhogen van de collectieve claims op de activa :
   a) door het reduceren van concurrerende claims op activa die gecontroleerd worden door de leden,
   b) het ontwikkelen van een programma dat overeenstemt met de waargenomen belangen van de leden,
   c) het opbouwen van een groepsstructuur tot een alomvattende morele gemeenschap.

Een succesvol mobilisatieprogramma bevat al deze componenten tegelijk (147). We zullen aantonen dat al deze componenten in de schoolstrijd vervuld werden.

De accumulatie van de activa werd reeds uitgebreid beschreven. Denken we maar aan de mobilisatie van de aandacht en loyauteit van de katholieke bevolking via de bisschoppelijke oproepen, de talrijke informatievergaderingen en meetings, de protestmoties, prikacties. Voor al deze acties werd in grote mate beroep gedaan op de arbeidskracht van de leden en militanten van de christelijke organisaties. Voor de informatievergaderingen werd ook zoveel mogelijk beroep gedaan op gezagvolle CVP-leiders (oud-ministers en parlementariërs) om te komen spreken. Ook geldmiddelen werden gemobiliseerd. Vooreerst voor het steunfonds voor de ontslagen interimarissen en het propagandafonds van het NCVD. In fase 3 zouden de inspanningen van de bevolking groter worden met de omhalingen voor School en Gezin. Tenslotte willen we nog even ingaan op de mobilisatie van de communicatiekanalen. We vermeldden reeds de eigen brochures en het beroep op de vrije tribune door ht NCVD. Ook richtte het NCVD een eigen persdienst op. Vooral echter de katholieke pers speelde een belangrijke rol in de mobilisatie van de bevolking. Over de inhoud van de artikelen in de pers vermeldde Dierickx : "In een eerste, vrij lange periode werden in de pers uitvoerige toelichtingen gegeven over het nakende conflict. Het publiek werd gesatureerd met de nodige informatie om zich een referentiekader op te bouwen en om een aantal daden van de regering als bedreigingen te zien. Er

(147) Ch. TILLY, *op.cit.*, pp. 68, 71-73, 78.

was dus veel graafwerk nodig vooraleer de strijdbijl gevonden werd. Het is slechts nadien dat de polemiek in de pers vrijuit de pseudo-confessionele, emotionele snaar kon bespelen die zo sterk herinnert aan waarachtige subculturele tegenstellingen." (148). Een kwantitatieve analyse van de katholieke kranten zou ongetwijfeld aantonen dat de kranten ontstellend veel kranteruimte aan de schoolkwestie spendeerden. De bijdragen in *De Standaard* en *La Libre Belgique* varieerden van algemene informatie en strijdartikelen, het weergeven van ordewoorden, publicatie van affiches van het NCVD, talrijke foto's van de betogingen (vooral van 26 maart, ter bewijs dat er een betoging plaats vond), de weergave van protestmoties, persoverzichten van buitenlandse kranten over de schoolkwestie in België, aankondigingen en weergave van informatievergaderingen, praktische schikkingen voor grote betogingen, tot zeer gedetailleerde aanwijzingen voor het tekenen van de petitie (data, uren, lokalen) in de grote steden. Dit gebeurde waarschijnlijk op basis van afspraken met het NCVD (149). Hierbuiten namen de katholieke kranten ook zelf actief deel aan de schoolstrijd. We vermeldden reeds de financiële bijdrage aan het propagandafonds van het NCVD. Ook weigerden een aantal katholieke kranten in april 1955 om een advertentie voor een binnenlandse lening in hun kolommen op te nemen (150). Ook de christelijke organisaties mobiliseerden hun achterban met artikelen en oproepen tot deelname aan de actie in hun eigen tijdschriften.

Reduceren van concurrerende claims op activa die gecontroleerd worden door de leden was de belangrijkste functie van het NCVD, nl. het samenbrengen van de christelijke organisaties in een actiecomité om zo een deel van hun activa aan te wenden voor de schoolstrijd. Al de organisaties van de katholieke zuil wierpen zich in de schoolstrijd : CVP, ACW, middenstand, werkgevers, culturele organisaties, vrouwenorganisaties, jongerenorganisaties... Hun normale 'sociale' activiteiten schoven wat naar de achtergrond en het 'christelijke', de schoolkwestie, kwam op de voorgrond. Enkele voorbeelden : strijdartikelen in tijdschriften en kranten, congressen en vergaderingen rond de schoolkwestie, deelname van de leiders van de organisaties aan het NCVD, inzet van leden rond info-avonden, prikacties...

(148) G. DIERICKX, *op.cit.*, p. 244.
(149) In het actieplan van 14 februari werden besprekingen met de christelijke pers in het vooruitzicht gesteld, met het oog op een informatie-achtergrond en het publiceren van speciale aankondigingen.
(150) *De Standaard* vermeldt de volgende kranten : *Nieuwsblad*, *Het Volk*, *Nieuws van de Dag*, *Gazet van Antwerpen*, *Handelsblad* en *De Standaard* zelf; in *De Standaard*, 19.4.55, p. 1.

Ook het ontwikkelen van een programma dat overeenstemde met de waargenomen belangen van de leden werd belangrijk gevonden. In de schoolstrijd verdedigden de leiders de actie met algemene grondwettelijk principes als vrijheid en gelijkheid of in termen van de godsdienstige belangen die op het spel stonden. In het actieplan van 14 februari besteedde het NCVD grote aandacht aan het ontwikkelen van hun programma. De thema's voor de informatiecampagne werden zorgvuldig onderzocht. Naast de algemene thema's, werd de publieke opinie nog ingedeeld in verschillende groepen. Zo werd aan alle 'categorieën' van burgers duidelijk gemaakt dat de actie in ieders belang was. We gaan hier even in op de specifieke belangen van de verschillende groepen :

- de ouders : de katholieke opvoeding en de stijging van de schoolgelden (151).
- middenstanders, boeren en werkgevers : de beroepsopleiding die in gevaar kwam. Vooral het FEKAWE hamerde op de waarde van het technisch onderwijs voor de toekomst van de nijverheid en de beroepsvorming van de arbeidende klasse (152).
- studenten : bescherming van de toekomstmogelijkheden van de diploma's (153).
- ACV : de belangen van de gesyndiceerde leerkrachten.
- CVP : het gevaar van de officiële scholen als 'rode bastions', vooral in Vlaanderen.
- het episcopaat : als inrichtende macht van het vrij onderwijs : het voortbestaan en de bloei van de scholen.

Wat betreft de opbouw van een inclusieve groep wezen we reeds eerder op het belang van de verzuiling voor mobilisering. Het mobiliseringspotentieel van de katholieke zuil is zeer groot. In de schoolstrijd werden de banden tussen de verschillende zuilorganisaties nog eens extra verstevigd. De sociale organisaties fundeerden hun deelname aan het NCVD o.a. op basis van het katholieke karakter van

(151) *La Libre Belgique*, 10.3.55, p. 7 en *De Standaard*, 28.2.55, p. 3.
(152) *De Standaard*, 17.4.55, p. 1 en 28.2.55, p. 1, 3. — Slotrede van Bekaert op het Congres van Charleroi op 11-12 dec. 1954 over "Productiviteit en arbeidsbezoldiging", *De Christelijke Werkgever*, XI, 1955, 3, pp. 59-63. — L. BROUWERS, "Het technisch onderwijs in België", *De Christelijke Werkgever*, XI, 1955, 3, pp. 113-125. — "Les patrons catholiques face aux gouvernementaux en matière d'enseignement technique", *Bulletin Social des Industriels*, XXVII, 1955, pp. 127-128. — "Het katholiek patronaat en de verdediging van het katholiek onderwijs", *Mededelingen*, X, 1955, 3, pp. 101-103.
(153) zie o.a. de rede van Mgr. Van Waeyenbergh, rector van de K.U.L. bij de opening van het academiejaar op 4 okt. 1954, *De Boer*, LX, 1954, 41, p. 3.

hun organisatie. Maar vooral de verklaringen en herderlijke brieven van de bisschoppen waren belangrijk. Ze verdedigden en prezen de waarden aan van het katholiek onderwijs, riepen de katholieken op tot eenheid en een actieve deelname aan de strijd. Dit sloeg aan bij een zekere militante ingesteldheid van de katholieke subcultuur. Zo vermeldde Dierickx dat de CVP-getuigen zich nog duidelijk de mobiliseerbaarheid van hun achterban (honderdduizend mensen bijeenbrengen hoorde bij de traditie van de Katholieke Actie en daarbij ging het om een 'goede zaak' die 'grote betekenis' had), de geslotenheid van het milieu en de 'Christus-Koning'-mentaliteit bij vele militanten, herinnerden (154).

Ook kunnen we nog wijzen op het voordeel van de deelname van verschillende organisaties aan de schoolstrijd, zoals Etzioni (155) dit aangeeft. Ongelijksoortige organisaties die een collectiviteit activeren, verschillen ook vaak in de mate van 'commitment' die zij vragen. De uiteenlopende organisaties verschaffen ook legitimering voor verschillende mobiliseringsniveaus. Zo kunnen mensen die een hogere inzet willen geven, worden gerecruteerd zonder dat dezelfde normen worden opgelegd aan degenen die minder intensief willen meedoen en wier steun verloren zou gaan als ieder lid dat wilde deelnemen in de mobilisering dit zeer intensief zou moeten doen. In de schoolstrijd waren het vooral de CVP en het ACV die de meeste inspanningen leverden. De andere organisaties deden ook mee, maar op een lager niveau. Dit gaf echter geen aanleiding tot problemen aangezien van hen ook niet zo'n grote activiteit verwacht werd. Maar ondertussen betekende de mobilisering van hun leden toch een belangrijke bijdrage in de strijd. Het NCVD hield ook ruimtelijk gezien rekening met de verschillen. Het NCVD beval aan, in het actieplan van 14 februari, om de propaganda-inspanningen vooral te concentreren op de arrondissementen waar men de meeste werklank kon verwachten (volgens aantal kinderen in de vrije scholen, aantal leden van de deelnemende organisaties en kans op politiek succes). Op deze wijze wou men vermijden dat aan de weinig mobiliseerbare arrondissementen (met lage katholiciteit) te veel nutteloze inspanningen zouden geleverd worden, ten koste van de gemakkelijker te mobiliseren gebieden. Etzioni stelde ook dat eensgezinde frontvorming niet de meest effectieve wijze van mobiliseren is. Een zekere mate van verdeeldheid werkt veel beter. Onderlingen spanningen en conflicten tussen de verschillende organisaties zijn, althans in zekere mate 'functioneel'.

(154) G. DIERICKX, *op.cit.*, pp. 337, 243.
(155) A. ETZIONI, *Maatschappelijk sturen en maatschappelijk mobiliseren*, Rotterdam, 1974, pp. 79-81.

Volgens Etzioni schijnen zij over het geheel gezien mobilisering in de hand te werken en contra-mobilisering tegen te gaan. In de schoolstrijd werkte deze frontvorming in het NCVD wel, maar slechts voor korte tijd, zegge van maart 1955 tot juni-juli 1955. Hierna kwamen de onderlinge strijdpunten terug boven.

Verder kunnen we, om het succes van de mobilisatie te verklaren, ook wijzen op enkele politiek-conjuncturele factoren : de internationale situatie en de rol van de CVP in het politieke gebeuren van het nabije verleden. Alhoewel we de factor 'kansen' niet onderzochten in deze studie, brengen we met deze elementen toch een beeld van de kansen op korte termijn voor collectieve actie vanwege de katholieken.

Wat betreft de internationale situatie vermeldde Dierickx dat men in de literatuur van de subculturen getroffen wordt door de ernst waarmee respectievelijk het bolsjevistisch en het fascistisch gevaar onder ogen genomen werd. Vaak beschouwde men elkaar als de voorhoede van de gevreesde schimmen uit de internationale politiek. De hamsterwoede bij het uitbreken van de Koreaanse oorlog getuigt van de spoken die toen in de collectieve verbeelding rondwaarden. Aan katholieke zijde placht men vaak de hand van de Loge of van het internationaal kommunisme aan het werk te zien (156). Het NCVD refereerde ook bewust naar deze algemene sfeer. Zo werd voor de gemeenschappelijke informatiecampagne gesteld dat men niet enkel moest spreken over het schoolvraagstuk, maar ook de etatisatietendens in alle sectoren aan de kaak stellen (157). Dit argument werd voornamelijk overgenomen door het FEKAWE en de middenstand. Daarbij is het opvallend dat bij de talrijke incidenten vooral de socialisten en de kommunisten geviseerd werden. Van het ingooien van de ruiten van lokalen van de liberalen, gevechten met liberalen en dergelijke, werd nergens in de katholieke kranten melding gemaakt. Terwijl de liberalen toch evenzeer betrokken waren bij het wetsontwerp 217.

Belangrijker echter was het politieke verleden van de CVP. In de CVP heerste een latent defaitisme, dat wellicht het sterkst tot uiting kwam bij de kaders, maar tenslotte ook algemeen verspreid was. Alhoewel de CVP zich bij de verkiezingen van 1954 aanbood onder de slogan 'versterkte meerderheid', ontbrak in de partij zelfvertrouwen en zegezekerheid. De CVP had de volgende nederlagen te verwerken gekregen : de koningskwestie, capitulatie bij de sociale

(156) G. DIERICKX, *op.cit.*, pp. 244-245.
(157) KADOC-Leuven, *Fonds CVP-Antwerpen*, nr. 103, "Actieplan van NCVD", 14 febr., 1955.

spanningen in 1951, invoeren van 21 maanden legerdienst onder oppositiedruk, gemeenteverkiezingen in 1952 en wetgevende verkiezingen in 1954 waarbij de absolute meerderheid verloren ging. Na de onmiddellijke realisatie van enkele verkiezingsbeloften door de socialistisch-liberale regering, werd het latent minderwaardigheidscomplex dat in de CVP bestond opgedreven en gaf aanleiding tot een reactie. De revanchegeest barstte los en de schoolkwestie bezorgde de katholieken een strijdmotief. De kans op succes werd echter niet door allen hoog aangeslagen. Voor de CVP was het geen natuurlijke zaak beroep te doen op het publiek buiten een verkiezingscampagne. In feite blaakte alleen de syndicale vleugel van zelfvertrouwen. Hun tegenstanders gaven hun geen schijn van kans op welslagen. Met de afloop van de koningskwestie was de BSP overtuigd geraakt van haar superioriteit op straat en van de onmacht van haar tegenstanders. De CVP-aanhang verweet haar leiding voor dit straatgeweld gezwicht te zijn. De situatie was rijp voor een revanche die liefst eveneens in het publieke forum zou beslecht worden. De idee van het ACV in januari 1955 een mars op Brussel te organiseren, vond haar oorsprong in de ondubbelzinnige eis van de militanten en sympathisanten. Wanneer in december 1954 de regering een reeks toegevingen op het sociaal vlak deed, viel het syndicaal motief weg, doch de gedachte bleef bestaan. En wanneer begin februari 1955 de regering haar eerste wetsontwerp indiende, was het enig mogelijk antwoord van het NCVD, de organisatie van een nationale betoging om protest aan te tekenen tegen de ontworpen wetgeving. De militanten en vele sympathisanten wilden immers een machtsconcentratie te Brussel die de BSP-liberale regering op de knieën zou dwingen en voor de vernedering van juli-augustus 1950 een vergelding zou zijn. Doch net zoals het NCVD verplicht was deze betoging te organiseren om niet overrompeld te worden door de militanten en het verwijt op te lopen geen durf te hebben, moest ze, éénmaal de beweging verboden, voet bij stuk houden en haar wachtwoord handhaven. Zoniet zou dit in de ogen van haar kiezers en ook van haar tegenstrevers een nieuwe capitulatie betekend hebben. Dit had wellicht het einde van de CVP geweest. De leiders waren verplicht op 26 maart in de straten van Brussel aan het hoofd van de betoging te stappen om aan te tonen dat zij evenveel lef hadden als sommige voormannen van de socialistische partij. Door de schoolstrijd kon de CVP haar krachtige aanpak tonen. De ganse actie in de schoolstrijd had dus het enorme voordeel van tegemoet te komen aan de drang naar weerwraak en het vertrouwen in de CVP terug op te bouwen. Zoals de socialisten en liberalen hun vierjarig bewind 'moesten' hebben, zo moesten de CVP-ers

eveneens 'hun 1950' hebben. De agitatie van 1955 paste vooral in de situatie waar de tegenspelers elkaars gewicht niet kenden. Het beroep op het publieke forum, zoals de verkiezingen, dient om de politieke machtsverhoudingen te meten. De massamobilisatie van de katholieken in de schoolstrijd toonde op haar beurt aan de socialisten dat er nog steeds rekening diende gehouden met een katholieke machtsgroep. Maar, niettegenstaande de massamobilisatie voor de verkiezingen in 1958, resulteerde dit voor de CVP niet in een nieuwe absolute meerderheid. De CVP won haar absolute meerderheid terug in de Senaat, niet in de Kamer. Huyse concludeerde in dit verband : "Men vergete niet dat de schoolstrijd uit de hand was gelopen omdat de katholieken vóór 1954, de socialisten later, overtuigd waren dat ze met enkele kloeke ingrepen in het maatschappelijk bestel de absolute meerderheid konden verwerven en behouden. In zo'n situatie is een machtsblok niet geneigd een strategie van overleg en compromisvorming te ontwikkelen. Men denkt dan eerder aan offensief, verovering. In de loop van de jaren vijftig hebben de katholieken en socialisten evenwel moeten ervaren en aanvaarden dat in ons land overheersing van het ene blok door het andere niet mogelijk is". In plaats van de door beide kampen gebruikte meerderheidsstrategie kwam nu het evenredigheidsprincipe (158).

Tenslotte gaan we in op de resultaten van de mobilisatie en collectieve actie van de katholieken.

De ganse actie leverde niet het verhoopte resultaat, nl. de terugtrekking van het ingediende wetsontwerp, wat praktisch zou neergekomen zijn op de val van de regering en het einde van de coalitie. Deze actie had eerder het gevolg dat de regeringspartners dichter bij elkaar steun zochten en alles in het werk stelden om tegenstellingen op andere vlakken tot een minimum te herleiden teneinde op het vlak dat essentieel geworden was, stand te houden.

De actie had nochtans verschillende positieve resultaten. De andere aangekondigde wetsontwerpen, nl. over het lager onderwijs en over de verlenging van de leerplicht, werden niet ingediend uit vrees de spanning in het land te bestendigen. De bespreking van het wetsvoorstel Missiaen over de benoemingsprocedure van de onderwijzers werd sine die verdaagd. En tenslotte, na de oprichting van een socialistisch-liberale contactcommissie, amendeerde de regering het wetsontwerp op verschillende punten. De actie van het NCVD was

(158) L. HUYSE, *op.cit.*, p. 40. — R. VERMEIRE en L. VAN HOVE, *CVP, Zwakheid en sterkte*, Leuven, 1959, pp. 93-107. — G. DIERICKX, *op.cit.*, pp. 245-246.

dus niet helemaal zonder resultaten gebleven (159).

Er is zelfs een resultaat dat niet vaak vermeld wordt, maar nochthans zeer belangrijk was voor de CVP. De actie van het NCVD diende ook om de overleving te verzekeren van een unitaire christendemocratische partij en een stroming naar federalisme tegen te gaan. Na de tweede wereldoorlog betekende de repressie en de koningskwestie een gevaarlijke splijtzwam voor de CVP (160). Met de schoolstrijd welde de stroming naar afzondering terug op. Vermeire en Van Hove zagen hierin een gevaar om verschillende redenen. Ze was gevaarlijk omdat deze strekking kon geprojecteerd worden op een achtergrond van ontevredenheid. Daarenboven omdat de inzet van de strijd op een ideologisch vlak lag : de schoolstrijd zou immers beslissen over het behoud van het geloof in Vlaanderen, vermits de 'antiklerikale Walen' er naar streefden Vlaanderen te ontkerstenen. Tenslotte omdat verschillende zeer vooraanstaande politieke leiders zich in geweten afvroegen of zij niet geplaatst werden voor de keuze tussen hun aanhankelijkheid aan een politieke structuur en hun trouw aan het geloof. Dit had kunnen leiden tot een federale structuur van het land, opdat de Vlamingen zelf hun onderwijskwestie zouden kunnen regelen zonder een nieuw Waals 'dictaat'. Zelfs de argumentatie dat deze Vlamingen niet het recht hadden hun geloofsgenoten uit Wallonië in de steek te laten bezat geen overredingskracht. Dat de schoolstrijd voornamelijk een Vlaamse zaak was, bleek ook duidelijk uit het verschil in betogingen in Vlaanderen en Wallonië, de resultaten van het petitionnement en de opiniepeiling. Uiteindelijk zorgden de acties van het NCVD voor een hernieuwde eenheid in de christelijke rangen. Vermeire en Van Hove vermelden dat de betogingen van het NCVD de opduikende stroming naar zelfbestuur hebben doen wegebben. "In de straten van Brussel en Luik hebben Vlamingen en Walen elkander ontmoet en in eenzelfde verbittering en geestdrift 'weg met Collard' geroepen. Hier heerste 'nationale' eenheid. Na deze betogingen zou men bij de Vlamingen geen succes hebben geoogst met het voorstel hun eigen weg te gaan" (161).

Tenslotte kunnen we ook wijzen op de mogelijke invloed van de mobilisatie op de christelijke arbeidersbeweging in de zin van een versterkte integratie binnen de sociaal-economische en ideologische apparaten van de katholieke zuil.

(159) R. VERMEIRE en L. VAN HOVE, *op.cit.*, pp. 104-105.
(160) *Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt/Utrecht, 1973, pp. 748-749. — J. BEAUFAYS, *Les partis catholiques en Belgique et aux Pays-Bas, 1918-1958*, Brussel, 1973, pp. 138-139.
(161) R. VERMEIRE en L. VAN HOVE, *op.cit.*, pp. 106-107.

Het levensbeschouwelijke conflict heeft het Belgische politieke leven na de tweede wereldoorlog tot in 1958 gedomineerd en overschaduwde de andere spanningsvelden, het sociaal-economische en het Vlaams-Waalse conflict. Doordat het levensbeschouwelijke conflict na het schoolpact in 1958 aan betekenis verloor, werd de doorbraak van de andere spanningsvelden in de jaren '60 mogelijk (162).

LA MOBILISATION DES MOUVEMENTS CATHOLIQUES DANS LA GUERRE SCOLAIRE DURANT LA PREMIERE ANNEE DU GOUVERNEMENT VAN ACKER (MAI 1954-JUILLET 1955)

par

Lize HAAGDORENS

RESUME

La guerre scolaire a déjà fait l'objet de nombreuses études. Celles-ci se concentraient essentiellement sur les principes et les intérêts en jeu. Des comparaisons ont été établies avec la première guerre scolaire et l'on a examiné comment le pacte scolaire apporta une solution à la question scolaire. Le déroulement de la confrontation même, dont seuls les points capitaux ont été détaillés, a été moins étudié. La présente étude veut examiner la mobilisation des mouvements catholiques et l'action collective qui en résulta. Nous nous limitons à l'analyse de la première année du gouvernement Van Acker, en particulier en ce qui concerne l'action extraparlementaire.

Le gouvernement socialo-libéral prit un certain nombre de mesures qui constituaient une menace pour l'enseignement libre. Cela commença en mai 1954, mais ce fut le projet de loi Collard de février 1955 qui provoqua le plus de controverses. Après des protestations au départ verbales et des tentatives de pourparlers, la résistance catholique culminerait en une mobilisation de l'ensemble des mouvements catholiques dans le premier semestre de 1955, résultant en des actions à grande échelle.

Les syndicats chrétiens menèrent la résistance en donnant aux enseignants les premiers mots d'ordre. Après la déposition du projet de loi Collard le Comité national pour la Liberté et la Démocratie, rassemblant les organisations catholiques, commença à jouer un rôle prépondérant en menant et en coordonnant l'action. Les évêques protestaient avec force et appelaient la population à la résistance. En mai une grande campagne de mobilisation fut menée qui résulta

(162) A. VAN DEN BRANDE, "Elements for a sociological analysis of the impact of the main conflicts on Belgian political life", *Res Publica*, VIII, 1967, 3, pp. 437-469. — L. HUYSE, *op.cit.*, p. 60.

dans une manifestation monstre (interdite) à Bruxelles. On organisa une pétition qui recuillit une grande adhésion. Les mots d'ordre pour l'organisation de contre-manifestations créèrent un climat de tension et d'agitation. La résistance fut à son paroxysme en juillet avec la manifestation nationale à Bruxelles. Après l'adoption par le sénat du projet de loi Collard en juillet, une nouvelle phase débuta dans la résistance catholique. Elle visait le maintien de l'enseignement libre et la préparation des élections de 1958.

THE MOBILISATION OF THE CATHOLIC GROUPS IN THE SCHOOL-STRUGGLE DURING THE FIRST YEAR OF THE VAN ACKER-GOVERNMENT (MAY, 1954 — JULY, 1955)

by
Lize HAAGDORENS

SUMMARY

The school-struggle has been the subject of numerous studies. Special attention was paid to the principles and the interests that were at stake. Comparisons with the first school-struggle also proved necessary. The solution of the school-issue through the school-pact was dealt with. The progress of the struggle itself was investigated to a lesser extent. Only the main features were described. In this article the mobilisation of the catholic groups and the resulting collective action were studied. We restricted ourselves to the analysis of the first year of the Van Acker government, especially emphasizing the extra-parlementarian action.

The socialist-liberal government took a number of education-measures which were a threat to confessional education. From May, 1954 on several measures were taken, but the Collard Bill on secondary education of February, 1955 was most contested. The catholic opposition was to culminate from verbal protests and attempts at negotiating, to a mobilisation of all the catholic groups in the former half of 1955 and to large-scale actions.

The A.C.V. (General Christian Tade-Union) was to take the lead of the opposition and gave the watchwords to the teachers.

After the introduction of the Collard Bill the National Committee for Freedom and Democracy, a grouping of catholic organisations, started to play a predominant role in leading and co-ordinating the action. Also the bishops protested vehemently and urged the population to offer resistance. In March a great mobilisation-campaign was conducted, which resulted in a large — prohibited — demonstration in Brussels. After that a petition was organized, which proved very successful.

The watchword to hold counter-demonstrations created a climate of unrest and agitation. In July the opposition culminated to a second peak with the national demonstration in Brussels. After the Collard Bill had been passed in the Senate in July, a new phase started for the catholic resistance. This was aimed at the maintenance of confessional education and at the preparation of the 1958 elections.

Lize Haagdorens, Tiensevest 77, 3200 Kessel-lo